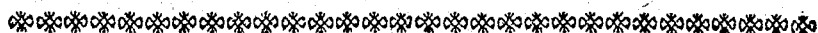
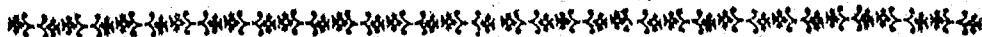

MEDITATIONVM PHILOSOPHICARVM
DE
M E D I I S
COGNITIONEM MORTVAM
REDDENDI VIVAM
DISPVATIO ALTERA.

Q V A M
D. OCTOBRIS MDCCLVI
DEFENDENT
P R A E S E S
M. CAROL. AVGVSTVS STRVENSEE
E T
R E S P O N D E N S
SAMVEL ADAM STRVENSEE
HALENSES.

HALAE MAGDEB.
TYPIS IOANNIS IVSTINI GEBAVERI.

SECTIO ALTERA DE MEDIIS IPSIS, QVIBVS MORTVA COGNI- TIO VIVA REDDITVR.

- I. Generatim indicantur. §. XXXVIII.
- II. In specie. §. XXXVIII - LXXVIII.
 1. Media, quae cognitionem verorum bonorum malorumque promouent. §. XXXVIII - LII. Huc spectant
 - a. Criteria verorum bonorum malorumque. §. XXXVIII - XXXXVIII.
 - α. In genere. §. XXXVIII. XXXX.
 - β. In specie. §. XXXXI - XXXXVIII.
 - 1) Perfectio imperfectioque ex rebus in nos redundans. §. XXXXI. XXXXII.
 - 2) Voluptates taediaque ex rebus ad nos relatis perceptae. §. XXXXIII - XXXXVIII.
 - b. Applicatio criteriorum istorum ad res obuias. §. L - LII.
 2. Media quae certitudinem cognitionis boni maliue efficiunt. §. LIII - LXX.
 - a. Indicantur. §. LIII - LXVIII.
 - α. Rationalem certitudinem efficit demonstratio. §. LIII - LV.
 - β. Sensitiuam efficiunt
 - 1) Experientia propria. §. LVI - LVIII.
 - 2) Experientia aliena. §. LVIII - LXII.
 - 3) Exempla. §. LXIII.
 - 4) Expectatio casuum similium. §. LXIII.
 - 5) Fabulae. §. LXV - LXVII.
 - 6) Auctoritas hominum. §. LXVIII.
 - b. Praestantia vnius prae altero indicatur. §. LXVIII - LXX.
3. Media, quibus cognitio ista inuincibilis redditur. §. LXXI - LXXVIII.
 - a. Si cognitio rationalis in se consideratur. §. LXXI.
 - b. Si in relatione ad sensitiuam spectatur. §. LXXII - LXXVIII.

§. XXXVIII.

Cognitio viua est cognitio boni malique certa, inuincibilis. (§. XII. XIII. XVII.) Media itaque, cognitionem viuam efficiendi triplicis generis sunt. Primo enim requiruntur media, quae ad cognitionem boni malique spectant; deinde media, quibus cognitio ista certa redditur; ac denique media, quorum vſu atque adplicatione cognitio fit inuincibilis. *Cuiusque igitur animus est, media indicandi, quibus vita cognitionis obtineatur, omni ex parte fini suo respondentia: haec triplicis generis media euoluat, necesse est.*

En igitur synopsis eorum, quae a nobis in hac ſeſſione ſecunda proponuntur. Indicabimus primo ea media, quae nobis ratio praefcribit, vera bona veraque mala agnoſcendi, atque a ſe inuicem dignoſcendi. Euoluemus poſtea iſta media, quibus certitudo huius cognitionis obtineatur atque promoueatur. Atque, quum conſtantia firmitasque huius cognitionis palmarium atque principale omnino illius exhibeat praedicatum; vltimo loco in eo verſabimur; vt oſtendamus, quomodo cognitio noſtra bonorum malorumque conſtans inuincibilisque efficiatur. Equidem, quum conſtantia atque immutabilitas cognitionis ab eius certitudine pendeat; (§. XVII) ſuperfluum quibusdam videbitur, euolutis atque indicatis mediis, quae certitudinem cognitionis efficiunt, adhuc de modo rationeque agere, qua cognitio inuincibilis euadat: interim, quum et ex antecedentibus patet, tunc denum cognitionem in homine vere inuincibilem adpellandam eſſe, ſi intellectus, atque ſenſus in repraeſentando bono aut malo conueniunt, (§. XXIII. XXVI.) et id ipſum ex ſequentibus abunde perſpicietur; plura, eaque grauiffima momenta reſtabunt, circa conſtantiam huius cognitionis diſcutienda, quae commode ſatis a conſideratione certitudinis eiusdem cognitionis ſeparari poterunt. Quorſum accedit, cognitionem bonorum malorumque, quae certa eſt, ob impedimenta illi poſita vincibilem denum euadere. Quum igitur conſideratio impedimentorum a nobis haud plane negligenda eſt, remediaque, quorum vſu illa inſtingimus, indicanda ſunt: ſpecialiori tractatione mediorum illorum, quibus cognitio noſtra viua inuincibilis efficitur, opus eſſe videtur.

§. XXXVIII.

Homines bona malaque ex duplici diiudicant fundamento. Vel enim reſpiciunt ad perfectionem imperfectionemque ex aliqua re reſultantem; vel ad voluptatem taediumque, quae ex perceptione obiectorum diuerſorum proueniunt. *Bonum* id adpellant, vel de quo perſpiciunt, quod ad perfectionem ſuam ſtatusque ſui tendat, vel in cuius vſu voluptatem deprehendunt. *Malum* autem id vocant, vel

vel de quo praeuidetur, quod ſe ſtatimque ſuum imperfectos reddat, vel cum cuius ſenſu taedium eſt coniunctum.

Bonum malumque et abſtractiue et concretive explicantur. Si abſtractiue intelliguntur, non reſpicimus ad determinatum ſubiectum, et bonum idem eſt, ac perfectum in ſe conſideratum, malum autem explicandum eſt per imperfectum in ſe ſpectatum. (Conf. Exc. AL. GO. BAVMGARTEN *Mor.* §. 100.) Si concretive autem hi termini conſiderantur, determinatum ſemper attenditur ſubiectum, in cuius relatione aliquid vel perfectum, hinc bonum, vel imperfectum, hinc malum diiudicatur. Neque iam ſermo nobis erit de bono maloque abſtractiue, neque de bono maloque concretive in genere conſiderato, ſed loquemur tantum de bono maloque hominis. Atque vt hoc efficiatur, praefenti §o indicauimus, quid homines per bona malaque intelligant. Primus omnino boni nobis quaſi innatus conceptus iſe eſſe videtur, vt illud bonum adpellamus, quod ſuauiem nobis adfert iucunditatis ſenſum, ſeu quod nos delectat, voluptatemque nobis concreat. Quum igitur omne id, quod ſuauiſſime quadam vera nos adſcit, ſimul nos ſtatimque noſtrum perficiat, methodus autem illa, bona ſolummodo ex voluptate percipienda diiudicandi periculoſior eſſe videatur: aliam philoſophi acutiſſimi de bono ſubminiſtrare notionem, vt illud bonum adpellauerint, quod nos ſtatimque noſtrum perficiat compleatque. Quamuis itaque vtraque via, ſi caute ſolliciteque adhibeatur vna eademque eſt, tamen cogitando vnam ab altera ſeparare poſſumus, ac ſequitur in praxi ſeparamus, ita vt in diiudicando bono nonnumquam vel ſolum vel maxima ſaltem ex parte ad perfectionem noſtram ex re quadam prouenientem, nonnumquam autem magis ad voluptatem inde percipiendam attendamus. Quare de vtraque quoque via quaedam dicenda demonſtrandaque erunt.

§. XXXX.

Quidquid nos, ſtatimque noſtrum perficit; cum fine noſtro eſſentiali conſentit. Etenim, quidquid nos ſtatimque noſtrum perficit, conſentit cum determinationibus noſtris eſſentialibus. (p. def. perf.) Ex determinationibus autem noſtris eſſentialibus concipitur finis noſter eſſentialis. (p. Th. nat.) Ergo, quidquid nos ſtatimque noſtrum perficit; conſentit quoque cum fine noſtro eſſentiali.

Quod nos perficit, bonum adpellatur. (§. XXXVIII.) Ergo omne bonum cum fine noſtro eſſentiali conſentit. Adduximus hoc theorema, vt conuenientiam noſtrae notionis de bono cum aliorum notionem exhibita oſtendamus, qua id bonum audit, quod cum finibus rei eſſentialibus conuenit. (Vide *Ven.* IO. ERN. SCHUBERT *Met.* §. 196. III. IO. GE. DARIES *Phil. Mor. Part. gen. Sect. I. Cap. I. §. 2.*)

§. XXXXI.

Bonum nobis eſt, quod nos ſtatimque noſtrum perficit. (§. XXXVIII.) Iam perfectio per illud bonum obtenta vel eſt vera, vel tantum adparenter talis. *Ergo bonum vel eſt verum*, quod nos ſtatimque noſtrum vere perficit, *vel adparens*, quod nos tantum perficere videtur. In nobis poſſumus diſtinguere animam, corpus,

statumque externum. *Vnde triplex nascitur bonorum diuisio.* Quaedam animam perficiunt, et *bona animae* vocantur; quaedam corporis perfectiones promouent, et *bona corporis* adpellantur; quaedam denique statum nostrum externum complent, et *bona fortunae*, siue *vitae* audiunt. *Bona animi corporisque*, quum determinationes intrinsecae sint, *interna*; *status autem externi*, quum extra hominem reperiantur, *externa nominantur*. Quae nobis mala sunt, (§. XXXVIII) eadem prorsus diuiduntur ratione. *Ergo mala vel sunt vera, vel adparentia; vel interna, vel externa; haec mala fortunae, seu vitae adpellantur; illa autem vel sunt mala animi, vel mala corporis.*

Si nos in definitione bonorum malorumque a *statu nostro* distinguimur: facile adparet, per statum hic tantum externam conditionem intelligi, in oppositione erga determinationes intrinsecas nobis competentes. Quare et dicere liceret, id nobis bonum esse, quod statum nostrum internum externumque perficit, id autem malum, quod vtrique huic statui imperfectionem adfert. Quod priorem diuisionem bonorum malorumque in vera et adparentia attinet, quum adparentia bona veris malis, adparentia autem mala veris bonis adnumeranda sint; tota, quanta quanta est, inepta est, nec ad genuinas diuisiones referri potest. Alterum enim membrorum diuidentium eiusdem cum ipso diuidendo est extensio: alterum autem diuisionem plane destruit. Est ergo potius distinctio, siue vt in scholis loqui amant, diuisio aequiuoci in sua aequiuocata, per quam termini bonorum malorumque ab aequiuocatione liberantur. Altera autem diuisio bonorum malorumque in interna et externa, siue, quod idem est, in bona malaque animi, corporis, fortunaeque maioris momenti est. Respicimus hic enim ad eas partes hominis, quae praecipue vel per bona perficiuntur, vel per mala deteriores redduntur. Sic virtus est bonum animi, vitium autem eiusdem malum; sanitas roborque est bonum corporis, morbus infirmitasque vero malum illius; diuitiae, opes, gloria sunt bona fortunae, paupertas infamiaeque autem malis adnumerantur fortunae. Bona, malaque animi et corporis vterius adhuc diuiduntur. Quot enim facultates animae deprehenduntur, et quot diuersa corporis membra viresque adsunt, tot quoque diuersa animi corporisque bona malaue concipere licet. Vnde adparet, dari bona malaque intellectus, voluntatis, libertatis, sensuum, imaginationis, memoriae, ingenii, acuminis, cet. accipiendaeque esse bona malaque partium solidarum fluidarumque in corpore nostro; sanguinis, lymphae, feri, fluidi neruei, cet. musculorum, neruorum, fibrarum, cet. Sed, quum nostrum non sit, hisce de diuersis bonis specialius agere, omittimus has diuisiones.

§. XXXXII.

Nihil respectu partis cuiusdam in homine verum bonum adpellari meretur, quod reliquo homini maiores adfert imperfectiones. Omne enim verum bonum hominis consentit cum fine illius essentiali. (§. XXXX.) Ergo et bonum respectu partis cuiusdam in homine cum fine hominum communi vniuersaliue consentiat, oportet. *Iam*

Iam finis hominum essentialis absoluitur perfectione omnium partium hominis. (p. Th. nat.) Ergo, quidquid bonum respectu vnius partis in homine est, consentiat necesse est cum perfectione omnium partium hominis. Iam ponas, aliquid, quod partem quamdam hominis perficere videtur, reliquo homini maiores adferre imperfectiones; certo id non consentiet cum perfectione totali hominis obtinenda. Ergo nec verum bonum adpellari merebitur.

Hinc, quidquid bonum respectu partis cuiusdam in homine est, simul bonum respectu totius hominis esse debet: bonaque vera cum adparentibus saepe confunduntur, si propositio theoremati nostro opposita defenditur. Interim, quo clarius veritas theos huius adparet, eo facilius promptiusque homines non tam in theoria, quam in praxi contra illam impingunt. Nonne videmus e. g. homines, qui ad studia litterasque ita incumbunt, vt crederes, illis nihil amplius curandum esse, quam perfectionem intellectus? Non solliciti sunt de perfectionibus sensuum imaginationisque acquirendis, quum iam sibi videantur non amplius humanam habere naturam, sed potius mera spiritus natura gaudere sibi persuadeant. De corpore suo plane non cogitant, ac nisi fames sitisque inexorabiles essent monarchae, certo nec ederent nec biberent. Corpus suum infirmum fragileque efficiunt, ac mortem sibi praemature contrahunt. Neque igitur curant, vt sit mens sana in corpore sano. Inutiles porro eiusmodi homines redduntur societati humanae. Suis tantum indulgent speculationibus, reliquosque homines, quibuscum viuunt, haud dignantur, vt cum ipsis familiares misceant sermones. De decoro, vitaeque ratione parum solliciti sunt, nihili prorsus omnes eiusmodi res habentes. Quum itaque huius generis homines per studia litterarumque tractationem intellectus tantum promouere intendunt perfectiones, reliquas autem animae vires plane negligant, hebetesque reddant, corpus suum destruant, statumque externum magis magisque deteriores efficiant: quis quaequo eruditionem hancce, sit tanta, quanta demum in homine possibilis est, huic bonam adpellabit? Nonne potius ipsa haec eruditio, licet in se magna perfectio sit maneatque, huic homini vere mala est nominanda? Alii homines tantum voluptates corporis quaerunt, idque tantum student, vt palatus, sensusque illorum suauitate quadam adficiantur, membraque ipsorum grata demulceantur quasi titillatione. Quamuis iam voluptates corporis in se bonum quid adpellandae sint, quis tamen, si ita quaeruntur, vt vires animi corporisque illarum vsu destruantur, deterioresque reddantur, illas veris adhuc adnumerabit bonis? Alii diuitias ita quaerentes, vt curam animi corporisque negligant, alio modo contra hanc regulam peccant. Bonum enim putant diuitias esse statui externo, quamuis perfectiones animi corporisque promouendae plane praeternittantur, immo non solum perfectiones, quae forte antea adfuerunt, pereant, sed et nouae grauiioresque contrahantur imperfectiones. Qui propositioni nostrae opponunt, perfectiones partium in homine saepissime collidere, ideoque a perfectione vnius partis excipiendum esse, quo perfectio maior alterius partis obtineatur; atque hinc concludunt, dari itaque bona partium quarundam in homine, quae, si obtineantur, aliam partem saltim prohibeant, quo minus maiorem adquirat perfectionis gradum: cogitant tantummodo, illam perfectionem, a qua excipiendum est, hac in relatione re vera non esse perfectionem, sed tantum ita adparere, eamque ob eam quoque rationem, qua nostrum stabilium est theorema, negligendam esse; ideoque perspicient, doctrinam de colli-

collisione perfectionum simplicium in perfectione composita obtinenda optime cum nostra sententia conspirare.

§. XXXXIII.

Voluptas est status ex repraesentatione perfectionis ad me relatae oriens. Diuiditur 1) ratione perfectionis, quae vel vera vel adparens est, in veram et imaginariam; 2) ratione effectuum, ubi voluptas vel molestiam parit, aut in illam degenerat, vel nec molestiam parit, nec in illam degenerat, in nocuam et innocuam; 3) ratione durationis, quae vel perbreuis et momentanea est, vel diuturnior, in transitoriam et perpetuam, siue constantem. E contrario taedium est status, cuius ratio sufficiens in repraesentatione imperfectionis ad me relataeprehenditur, et est, sicuti voluptas, vel verum vel imaginarium; vel nocuum vel innocuum, seu proficuum; vel transitorium vel perpetuum, siue constans.

Degenerare dicitur voluptas in taedium, si ex eodem obiecto, ex quo ante voluptatem perceperamus, nunc taedium percipimus: parere autem dicitur taedium, si ex eo, unde voluptatem perceperamus, aliquid sequitur, ex quo taedium percipimus. Quid itaque intelligendum sit, si contraria ratione adserimus, taedium degenerare in voluptatem aut illam parere, per oppositionem facile patebit. (Cf. L. B. de WOLFF Phil. Pract. Vn. P. I. C. IV §. 383. 384. 386.) E.g. Si quis voluptates carnis summum bonum iudicant, illarumque abusu corpus suum ita corrumpit, ut grauissimi iam illi persentiscendi sint dolores, ex istis voluptatibus sequutum est aliquid, ex quo iam taedium maximum percipit, igitur taedium peperere: Et quatenus iam paenitet, quod grata ista membrorum titillatione adlectus, voluptatibus istis indulserit, tamque immodice illis frui sit; voluptates istae in taedium degenerant, quum illae, quae praesentes maxima iucunditate ipsum adfecerant, iam insigne ipsi creent taedium. E contrario si quis perspicit, se sano integroque praeditum esse corpore, omniaque exinde fluentia commoda animo perlustrat, non potest non, quin magnam exinde percipiat voluptatem. Ex illa autem, numquam aliquid oriri potest, quod molestiam sine taedium ipsi creet, neque possibile est, ut ex hoc sano integroque corpore vnquam ingrato adficiatur sensui: hinc ista voluptas quoque nec taedium parit, nec in illud degenerat. Quare et haec voluptas innocua erit, sicuti illa de voluptatibus carnis percepta antedictis sub circumstantiis nocua erit adpellanda. Taedii innocui et proficui si exemplum quaeris, considera modo taedium ex medicamentorum quam plurimorum applicatione ad nostrum corpus perceptum. Ex istis medicamentis enim sequitur deinde status corporis nostri, ex quo magnam percipimus voluptatem, atque gaudemus, quod ingrata ista sensatione nos non detineri passi fuimus, quo minus medicamenta ista nobis applicuerimus. Hinc taedium istud de medicamentis perceptum parit voluptatem et in illam degenerat. Quod tertiam diuisionem in §o attinet, exempla ad eam illustrandam in promptu sunt. Voluptas ex titillatione palati per cibum potumque gratum est transitoria. Voluptas ex odore floris amoeni percepta est transitoria. Taedium ex applicatione medicamentorum salubrium oriens est transitorium. Contra voluptas ex repraesentatione sapientiae virtutisque ad me relatae est perpetuum; taedium ex intuitu infelicitis mei status, ex quo numquam me emerisum esse perspi-

cio, perceptum est constans. Circa primam diuisionem id tantum moneo, voluptatem veram tantum mereri denominationem voluptatis, taediumque verum solummodo taedii nomine designandum esse; voluptatem autem taedium, quae, imaginaria, proprie et adcurate loquendo, his nominibus haud insignienda esse.

§. XXXXIII.

Axiomatum instar ex praecedenti §o sequentia patent.

1) *Omnis voluptas vera in se est innocua, et contra.* Etenim voluptas vera oritur ex sensu perfectionis verae ad me relatae. (§. XXXXIII.) Iam perfectio vera nec causa imperfectionis esse potest, nec vnquam imperfectio euadere. (p. Ont.) Ergo voluptas vera, si in se spectatur, nec taedium parit, nec in illud degenerat. (§. cit. Schol.) Ergo est innocua. (§. cit.) Voluptas innocua natura sua quum nec taedium pariat, nec in taedium degeneret: (§. cit.) pro fundamento veram agnoscat necesse est perfectionem; hinc voluptas innocua simul vera est.

2) *Omnis voluptas imaginaria est nocua, et contra.* Simili ratione, sicuti praecedens propositio, haec quoque confirmatur.

3) *Voluptas perpetua, quum numquam taedium pariat aut in illud degeneret, (§. cit.) semper est innocua et vera. (no. 1.)*

4) *Voluptas transitoria tum vera tum imaginaria esse potest.* Omnes enim voluptates, quas corporis dicimus, et grato sapore, odore, concentu musico cet. efficiuntur, sunt transitoriae. (p. exp.) Quis autem omnes istiusmodi voluptates, quacunque demum illis vtimur ratione, imaginarias adpellare audebit? Ergo quaedam voluptates transitoriae sunt verae. Multae autem dantur voluptates transitoriae, quae nocuae sunt. (p. exp.) Quare, quum omnes voluptates nocuae sint imaginariae: (no. 2.) quaedam quoque voluptates transitoriae sunt imaginariae.

Contrariorum contraria est ratio. De taedio igitur sequentes accipe propositiones.

- 1) Taedium verum, si in se spectatur, nec in voluptatem degenerare, nec illam parere potest.
- 2) Omne taedium imaginarium est proficuum, et contra.
- 3) Taedium perpetuum semper est nocuum et verum.
- 4) Taedium transitorium vel est verum, vel imaginarium.

Contra primum theorema in §o demonstratum facile aliquis obicere possit: homines nonnumquam vera frui voluptate, quum autem illam non qua veram agnoscant accidere, ut eandem postea pro imaginaria habeant, sicque taedium ex eo percipiant, quod ante voluptatem ipsis creauerat, adeoque veram voluptatem nonnumquam in taedium degenerare. Itidemque contingere putant, non raro ex isto obiecto, de quo veram sentimus voluptatem, quidpiam sequi, unde taedium in anima nostra percipitur; e.g. ex virtute sequi inuidiam, ex amore veritatis odium; adeoque non inuoluere argumentantur, veram voluptatem nonnumquam quoque taedium parere. Exinde autem consta-

re sibi persuadent, voluptatem veram non semper esse innocuam, sed et interdum saltem nocuam. Attamen, si attendimus, in priori argumento id voluptati verae tribui, quod erroribus hominum adscribendum est, in altero autem argumento id, quod occasione eius, ex quo voluptatem veram percipimus, oritur, confundi cum eo, quod ipsam voluptatem tanquam causam suam agnoscit; praetereaque observamus, nos in hoc theoremate tantummodo de voluptate vera in se speciatim loqui: omnis tunc certo evanescet dubitatio. Circa quartum theorema moneo, id nonnullis paradoxon forsitan videri, quoniam in illo voluptas vera transitoria adseritur, quum a permixtis tamen philosophis omnis voluptas vera, constans et immutabilis praedicatur. Dissert tamen nostra sententia tantum verbis ab hoc philosophorum adserito. Illi enim constantem voluptatem ita definiunt, prouti nos innocuam explicuimus. Respiciunt igitur magis ad effectus voluptatis, quam ad durationem temporis. Si igitur affirmatur, omnem voluptatem veram esse constantem, ex eorum sententia haec propositio eadem est cum nostro primo theoremate, omnem voluptatem veram esse innocuam. Neutiquam igitur nobis contradicunt, sed potius optima deprehenditur harmonia.

§. XXXV.

Ex repraesentatione boni ad me relati oritur voluptas, immo aliter oriri nequit. Voluptas enim oritur ex repraesentatione perfectionis ad me relatae. (§. XXXIII.) Iam omne bonum est perfectio. (§. XXXVIII.) Ergo si bonum quoddam mihi vel actu competit, vel tamen competere mihi concipio; hinc si illud tanquam ad me relatum repraesento: voluptas oritur necesse est. Q. e. p.

Cuilibet ad experientiam attento constabit, nullam oriri in anima voluptatem, nisi praeuia repraesentatione perfectionis ad nos relatae. Iam omnis perfectio ad nos relata est bonum. (§. XXXVIII.) Ergo voluptas solummodo oritur ex repraesentatione boni ad nos relati. Q. e. a.

Pari ratione constat, taedium non aliter, nisi ex repraesentatione mali ad nos relati oriri posse. Vnde igitur conficitur, quare homines id sibi bonum vocant, quod voluptatem ipsis creat. (§. XXXVIII.) Facilis omnino haec est via, nobis bona detegendi, praestantiorque illa videtur, ubi ad perfectionem ex re quadam in nos resultantem respicimus, quum haec maiori intellectus acumine opus habeat, illa autem tantum sensum nostrum experientiamque propriam requirat. Interim valde lubrica est, maioribusque errandi periculis exposita. Quam facillime enim imaginariam fallacemque iucunditatem cum vera confundimus? Quam facillime accidit, ut ad voluptatem percipiendam solummodo attendentes, praesentia tantum cogitemus, praesentemque tantum suavitatem dulcedinemque animo persequamur, effectum autem futurorumque plane incurramus. Quare cautelis quibusdam opus est, iis necessariis, qui ex voluptate percipienda bona diiudicare, atque a malis dignoscere volunt. Quae igitur iamiam a nobis adducendae erunt, paucissimis quidem, quum illi, qui fusiorem desiderat tractationem, scripta celeberrimorum virorum, hac de re differentium, adeunda sint.

§. XXXVI.

§. XXXVI.

Omnis voluptas innocua a vero tantum proficiscitur bono. Voluptas innocua enim proficiscitur a bono. (§. XXXV.) Iam non ab adparenti. Etenim bonum adparens est verum malum: (§. XXXI.) hinc voluptas ex eo percepta in taedium degenerat tandem, atque ex illa sequitur aliquid, quod taedium creat. Voluptas igitur illa non est innocua. (§. XXXIII.) Quum igitur cum bono adparenti nulla voluptas innocua coniuncta esse queat: omnis voluptas innocua a vero tantum proficiscitur bono.

Ergo taedium nocuum a vero tantum dependet malo. E contrario autem voluptas nocua rationem duntaxat in bono adparenti habet, sicuti taedium proficuum a malo adparenti solummodo provenit. Quodsi igitur demonstratum est, voluptatem ex aliqua re perceptam innocuam esse; simul patet illam rem nobis vere bonam esse. Si demonstratum est, voluptatem esse nocuam; simul conficitur, illam rem, de qua sentimus istam voluptatem, tantum nobis videri bonum, non actu tale esse. Atque simili ratione in agnitione diiudicatione verorum et adparentium malorum procedere licet. Possumus autem tum a priore tum a posteriore inquirere, utrum voluptas quaedam nocua, an innocua sit. Quod vberius in sequentibus a nobis ostendetur.

§. XXXVII.

Si voluptatem ex aliqua re percipimus, simulque conuicti sumus, illam rem nos, statumque nostrum vere perficere: res illa vere nobis est bona. Voluptas enim illa tunc proficiscitur a vera perfectione, hinc est vera, (§. XXXII.) et innocua. (§. XXXIII.) Innocua autem voluptas a vero tantum proficiscitur bono. (§. XXXVI.) Ergo res ista, de qua voluptatem sentimus, atque de qua conuicti sumus, quod ad nostram statumque nostri perfectionem tendat, vere nobis est bona.

Ergo si voluptatem de aliqua re percipimus, nobisque aliunde constat, illam rem nobis inutilem esse, imperfectionesque contrahere: voluptas ista tantum imaginaria et nocua est, resque, ex qua provenit, vere nobis mala est adpellanda. Non tamen concludere licet, quod, si voluptatem ex re quadam sentimus, neutiquam autem percipimus, illam rem nos statumque nostrum perficere, ista res hanc ob rationem necessario mala sit. Possumus enim ignorare, quomodo res quaedam ad nostram tendat perfectionem, quamvis re vera nos statumque nostrum perficiat complectatur.

§. XXXVIII.

Qui cognitionem viam verorum bonorum malorumque sibi acquirere vult, criteria illorum cognita habeat necesse est. Etenim nullius rei adquirimus cognitionem viam; quam, quae a nobis vel bona vel

vel mala repraesentatur. (§. XII.) Si igitur cognitionem verorum bonorum malorumque viam nobis comparare cupimus, illa quoque qua talia agnoscamus necesse est. Inquiramus igitur oportet, quae res nobis vere bonae, quae autem vere malae sint adpellandae: veraque bona a veris sunt dignoscenda malis. Id autem, per quod aliquid ab altero distinguere valemus, criterium illius rei audit. Ergo cui animus est, cognitionem viam verorum bonorum malorumque in animo suo excitandi; is illorum criteria agnoscere debet.

Sola quidem cognitio horum criteriorum non sufficit, ut cognitio quaedam viua euadat: interim tamen nulla quoque cognitio viua sine cognitione horum criteriorum adesse potest; quamuis haec cognitio criteriorum non semper distincta sit, sed, sicuti cognitio viua, (§. XI.) quoque obscura et confusa esse queat.

§. XXXXVIII.

Cognitio criteriorum de veris bonis malisque medium est, cognitionem quamdam reddendi viam. Quidquid enim eo spectat, valetque, ut cognitio quaedam viua reddatur, est medium, cognitionem quamdam reddendi viam. Jam cognitio criteriorum de veris bonis malisque requiritur, si cognitio quaedam viuificari debeat. (§. XXXXVIII.) Ergo est medium, vitam cognitionis excitandi.

Haec quoque fuit ratio, quare in antecedentibus quaedam de criteriis verorum bonorum malorumque protulimus. (§. XXXVIII XXXVII.) Iam autem haec criteria ad res obuias adplicanda sunt. Breuibus igitur adhuc modum huius adplicationis ostendemus.

§. L.

Ut criteria verorum bonorum malorumque ad res obuias adplicentur, ideoque pateat, quae res nobis vere bonae aut malae sint: requiritur:

1) *Ut perfectiones aut imperfectiones rei contemplemur.* Consideretur itaque obiectum primo in se secundum essentiam, attributa, omnesque intrinsecas suas determinationes. Inuestigetur consensus siue dissensus harum determinationum, praecipueque attendatur ad finem seu scopum huius rei, vtrum praedicata illius cum fine consentiant, atque ad illum obtinendum tendant, an cum illo dissentiant, oppositumque intendant finem. (§. XXXX.) Consideretur deinde in respectibus suis diuersis, quibus concipere illud licet. Inuestigetur utilitas et inutilitas illius. Respiciatur causa fonsque illius.

illius. Attendantur effectus atque rationata. Eaque omnia secundum perfectionem aut imperfectionem suam animo peruoluantur.

2) *Ut perfectionem siue imperfectionem obiecti cuiusdam ad nostrum statumque nostrum referamus.* (§. XXXXI.) Inuestigetur, qualem perfectionem seu imperfectionem animae nostrae, diuersisque illius facultatibus contrahat, vtrum intellectum perficiat an obscurat; vtrum ingenio inseruiat, an illud debilitet. cet. Attendatur ad commoda siue detrimenta, quibus corpus nostrum, diuersa illius membra, diuersasque eius vires adficit. Respiciatur status externus, honor, opes, diuitiae, consanguinei, amici, patria, ciues, cet. atque inquiratur, qualem obiectum istud habeat influxum in hasce res externas.

3) *Ut, si perfectionem quamdam in obiecto quodam respectu partis alicuius in nobisprehendimus, caute solliciteque inquiramus, vtrum haec partialis perfectio quoque cum nostro fine essentiali consistere queat, an minus.* (§. XXXXII.) Scopum igitur nostrum vniuersalem communemque semper ob oculos praefixum habeamus, nihilque prius ad vera nostra bona referamus, quam postquam conuicti sumus, illud huic scopo haud contradicere.

Prior regula hoc in §o proposita, praeparatoria duntaxat est, nulliusque plane momenti foret, nisi altera eiusque exercitium accederet. Licet enim aliquis perfectiones imperfectionesque rei in se consideret, illas tamen plane non ad se statumque suum referat; illa cognitio nullas ciebit adpetitiones aut auersiones, neque hinc vnquam viua euadet. (§. XI.) Quum autem perfectiones rerum ad nos statumque nostrum referendae sunt, ideoque necesse est, ut ipsas antea cognoscamus: praeliminariter atque praeparatorie haec regula omnino adiicienda erat, quo fontes cognoscantur, perfectiones imperfectionesque entium detegendi. Secunda regula essentialis huius adplicationis constituit, ubi itidem obiectum istud, de quo quaestio instituitur, tum in se tum in relationibus suis diuersis maxima cum utilitate consideratur; atque influxus illius rei in nostram felicitatem infelicitatemque, tum si rem in se spectamus, tum si illam respectu aliarum rerum contemplanur, perpenditur. Tertia regula cautela nobis exhibet, ne iudicium in determinanda bonitate rei cuiusdam praecipitemus, atque obiectum quoddam, quod nobis partialem adfert perfectionem, palmariae autem nostrae perfectioni obtinendae contradicit, vere nobis bonam esse autumemus. Quae cautela eo magis necessaria est, quo citius proliuiusque homines in oppositum incidunt errorem. (§. XXXXII. Schol.)

§. LI.

Si ex voluptate taedioque ex obiecto quodam percipiendis bonitas siue malitia illius diiudicanda est: (§. XXXVIII.)

1) attendatur, *utrum usus facultasque illius nos delectet, an molestias nobis excitet*. Quod vel per propriam vel per alienam indigatur experientiam.

2) inquiratur, *qualis sit ista incunditas molestiae ab usu istius obiecti proficiscens*. Distinguat voluptas innocua a nocua, cum ad exitum illius attendendo, (§. XXXVI.) tum perfectionem illius respectu nostrum statusque nostri detegendo. (§. L. XXXVII.) Itidemque probe a se inuicem dignoscantur taedium proficuum atque nocuum. (§§. cit. Sch.) Sicque hac quoque ratione vera bona a veris malis fecerni poterunt.

Si voluptas innocua a nocua distinguenda est, itidemque taedium verum nocuumque ab innocuo proficuoque: duplici, sicuti ex §o patet, via ingredi licet. Vel enim ad exitum effectusque voluptatis taediiue attendimus; vel inquirimus, utrum obiectum istud, ex quo voluptatem siue taedium percipitur, vere ad nostram perfectionem siue imperfectionem tendat. Qui priori methodo utitur, observationes, experimentaque instituire debet, quo exitum euentusque sibi perspectos reddat. Atque, quum istae observationes experimentaque vel propriae debentur experientiae vel alienae; utraque ad hunc finem quoque apta est. Qui autem posteriori methodo uti volet, adplicet in consideratione obiecti propositi eas regulas, quas §. L. exhibuimus. Plura vero hisce de rebus disseremus, quando de certitudine huius cognitionis adquirenda agendum erit.

§. LII.

Adplicatio criteriorum de veris bonis malisque ad res obuias est medium, cognitionem suam reddendi viuam. Ut enim cognitio quaedam euadat viuam; requiritur, ut obiectum illius tamquam nobis bonum malumue repraesentetur. (§. XII.) Si igitur cognitionem verorum bonorum malorumque viuam nobis comparandi animus est, ea qua talia quoque a nobis cognoscenda sunt. Quidquid itaque cognitionem verorum bonorum malorumque qua talium promouet, est medium cognitionis vitam efficiendi. (§. XXXVIII.) Iam adplicatio criteriorum de veris bonis malisque ad res obuias (§. L. LI.) promouet cognitionem verorum bonorum malorumque qua talium. Ergo est medium, cognitionem verorum bonorum malorumque viuam efficiendi.

Syllogistica ratio in hac diiudicanda bonitate malitiae rerum obuiarum procedimus, ita argumentantes. Quidquid criteria verorum bonorum vel malorum in se habet, illud nobis est bonum vel malum. Subsumimus deinde, hanc vel illam rem vel criteriis verorum bonorum gaudere, vel criteria verorum malorum illi competere. Atque hinc diuersa ratione concludimus, quamdam rem vel nostris veris bonis vel veris malis adnumerandam esse. Iam autem duplex criterium tam verorum bonorum quam verorum malorum dari, ostendimus. (§. XXXVIII.) Ergo syllogismus prolatus specialiori ita formatur modo.

do. Quidquid me statumque meum perficit, seu quidquid voluptatem innocuam, siue taedium proficuum mihi concreat, illud mihi vere est bonum. Et: quidquid mihi statuique meo imperfectiones adfert, seu ex quo mihi taedia nocua siue voluptates nocuae percipiendae sunt; illud veris meis malis adnumerandum est. Iam in casibus singulis subsumendum est, ut in conclusione deinceps vera natura obiectorum propositorum erga nostram felicitatem pateat. Hae argumentationes continent cognitionem bonorum malorumque. Quum igitur cognitio viuam sit cognitio boni malique; (§. XII) ideoque media hanc cognitionem obtinendi a nobis indicanda essent: (§. XXXVIII) iste syllogismus generalior, atque sub illo complexi specialiores a nobis explicandi erant. Id quod ipsum est, quod hucusque protulimus. De maiore enim illius propositione loquenti fuimus §. XXXVIII-XXXVIII: de minore autem sermo nobis fuit §. L-LII. Sed quum cognitio viuam non solum cognitionem boni malique sed eandem certam requirat: (§. XIII.) progrediendum iam nobis est, ut media quoque indicemus eruamusque, vi quorum istam cognitionem boni malique adquisitionem certam efficiamus. (§. XXXVIII.)

§. LIII.

Demonstratio, quod aliquid verum bonum aut malum sit, est medium, vitam cognitionis efficiendi promouendique. Quidquid enim certitudinem cognitionis boni malique efficit, est medium, cognitionem quamdam reddendi viuam. (§. XXXVIII.) Iam demonstratio est medium certitudinis, et demonstratio bonitatis siue malitiae rei cuiusdam est medium, vi cuius cognitio boni malique certa euadit. (p. Log.) Ergo demonstratio bonitatis seu malitiae rei cuiusdam est medium, reddendi cognitionem quamdam viuam.

Quum igitur media iamiam a nobis determinanda sint; quibus cognitio bonorum malorumque certa reddatur: (§. LII. Sch.) facile patet, hic ea a nobis adducenda esse media, quae certitudinem cognitionis in genere promouent. Quum enim certitudo, quae ad viuam requiritur cognitionem, obiective tantum differat a certitudine cognitionis generatim spectatae, immo illa sub hac comprehendatur: ridiculum sane esset, si quis ad hanc certitudinem, quam vita cognitionis requirit promouenda, alia referre vellet media, ac per quae certitudo cognitionis in genere efficeretur. Iam principia logica nos condocent, duplicem dari viam, hinc duplicis quoque generis media, ad praestantiam istam cognitionis perueniendi. Partim enim ope rationis veritatem qua talem agnoscere nobis datum est; partim a posteriori veritatem intueri licet. Vnde totidem quoque constituenda sunt media, cognitionem bonorum malorumque efficiendi certam. Media autem, cognitionem bonorum malorumque certam reddendi, sunt simul media, cognitionem efficiendi viuam. (§. XXXVIII.) Ergo hac ratione hocque respectu duo constituenda sunt media, vitam obtinendi cognitionis: ratio nimirum et experientia. Quod prius attinet, absolute demonstratio, quod res quaedam vere bona aut mala sit. Ergo demonstratio de bonitate aut malitia rei cuiusdam est medium, ad cognitionem viuam perueniendi. Quid ad demonstrationem requiratur, ex logicis patet. Principia nimirum adfuit indubitata, atque ex illis legitimo modo conclusiones eliciantur. Vnde, si in aliquo ope demonstrationis viuam cognitionem excitare volumus, ipsi ex principiis indubitatis legitimo deriuandum est modo, hanc

hanc vel illam rem ipsi vere esse bonam aut malam. Principia autem indubitata, quibus hic utendum est, cum sunt criteria verorum bonorum malorumque, (XXXVIII. XXXXI.) tum ipsae notiones obiectorum obuiorum. Ex quibus tam diu conclusiones formandae sunt, donec vel convenientiam vel disconvenientiam obiecti cum criteriis verorum bonorum malorumue perspicimus. Hisque peractis conuicti euadimus de bonitate siue malitia rei istius; unde, si ista cognitio in se tantummodo spectatur, non fieri potest, quin rem istam vel adpetamus vel auersemur, adeoque cognitio nostra de hoc obiecto viua euadat. (§. XIII. XL.) Quod autem hoc non semper, positum licet omnibus circumstantiis, contingat, pendet ab impedimentis huic cognitioni atque certitudini rationali quam saepissime positum.

§. LIII.

Duplici ratione bonitatem siue malitiam rei cuiusdam demonstrare possumus. Vel enim directe ostendimus, rem quamdam nobis vel bonam vel malam esse: ita vt, distincta illius rei notione formata, ex illa effectus eruamus, qui a re ista tum in se, tum in nexu spectata pendent; (§. LIII. L.) horumque effectuum influxum in nostram statusque nostri perfectionem aut imperfectionem ostendamus; (§. L. XXXVIII.) siue, quod idem est, eorum consensum siue dissensum cum fine nostro essentiali indubie declarem. (§. XXXX.) Vel altera ratione oppositum illius rei, de cuius bonitate siue malitia conuicti euadere volumus, consideramus; atque, facta demonstratione, oppositum rei istius vel vere nobis bonum vel malum esse, in priori casu concludimus, rem, de qua quaeritur, malam esse; in posteriori autem adstruimus, eam nobis bonam esse.

In logicis ostenditur, duplicem dari demonstrationis speciem; tum directam, tum apagogicam. Directa in eo consistit, vt ex ipsa notione convenientia vel disconvenientia illius cum altera notione ostendatur: apagogicam autem eam esse dicunt, qua oppositum demonstrandi adsumitur, atque illius falsitas stabilitur, quo deinde veritas ipsius pateat demonstrandi. Iam adplicuimus haec ad demonstrandam bonitatem siue malitiam rei cuiusdam, atque ostendimus, vtramque et hic locum inuenire demonstrationem. Quodsi itaque iam directe demonstrandum sit, rem quamdam nobis vere esse bonam; sequentes sunt obseruandae regulae. 1) Formes tibi illius rei distinctam notionem, illas adplicans regulas, quas logica sanior de formandis notionibus distinctis praecipit. 2) Euoluas ex ita formata notione legitimo modo effectus ab hac re pendent. Vbi tamen proposito ex asse nequaquam satisfaceres, si rem tantummodo in se spectares. In quo pluribus enim eam considerare poteris respectibus, eo accuratius quoque de ista ferre valebis iudicium. 3) Compares notionem istius rei, eiusque antea demonstratos effectus cum tua statusque tui perfectione; atque legitimo modo ostendas, illam rem tibi statuique tuo veram adferre perfectionem. Sic e.g. si demonstrare cuperes, amorem erga hostes homini vere bonum esse: 1) formanda esset notio huius amoris distincta, quod sit conatus, etiam illorum hominum, qui nos oderunt, malaque, quauis data occasione, nobis adferre non dubitant, perfectiones, quantum quidem fieri potest, promouendi; 2) euoluendi essent ex hac notione effectus amoris illius erga inimicos,

micos, quod nimirum per hunc amorem non solum alii, sed et ipse inimicus de nostra virtute conuinci possit; quod, posito hoc amore, tranquillitas animae tuae conferretur, insigniterque augeatur; quod, posito hoc amore, multae laesiones alias tibi illatae inferendaeque euerentur, et quae sunt reliqua; 3) comparandi essent hi effectus cum tua statusque tui perfectione, ostendendumque, tum conuictionem aliorum de nostra virtute, tum tranquillitatem animae, tum denique euitationem plurium laesionum veras esse perfectiones, hoc amore hostium nobis statimque nostro conciliatas. E contrario, si demonstratio apagogica de bonitate obiecti cuiusdam formanda esset: sequentes obseruare regulas. 1) Per fictionem quamdam adfirmes, obiecti illius oppositum bonum esse. 2) Directe demonstrates secundum regulas adductas, oppositum illius vere nobis esse malum. 3) Inde concludas, obiectum istud ad vera nostra bona referendum esse. Sic in praecedente exemplo ostendenda tantum legitimo modo essent maxima illa incommoda, quae ex odio inimicorum resultant, refutare saltem possunt, atque his demonstratis patet simul, amorem erga inimicos vere nobis bonum esse.

§. LV.

Vita cognitionis, quae ope demonstrationis acquiritur, est rationalis. Demonstratio enim efficit certitudinem rationalem. (§. LIII. XIII. Schol.) Iam cognitio, quae rationaliter certa est, est quoque rationalis. Ergo cognitio, per demonstrationem acquisita, est rationalis. Quare, quin et cognitio viua ope demonstrationis effecta rationalis sit, dubitari nequit. (§. XI. Sch.)

Ergo demonstratio est medium ad cognitionem viuam rationalem perueniendi. (§. LIII. XI. Schol.) Et quum ad certitudinem rationalem nulla alia detur via, quam demonstratio: patet hinc indispensabilis necessitas demonstrationis in rebus practicis, si quidem cognitionem viuam rationalem intendimus. (Conf. L. B. de WOLFF Ph. Pr. Vn. P. II. C. II. §. 249.) Vnde quoque simul conficitur, eos insigniter errare, qui vsum demonstrationis ad intellectum tantummodo restringunt, opinanturque, demonstrationem in se spectatam non solum nullam respectu voluntatis praeterosque producere perfectionem, sed etiam perfectioni voluntatis obtinendae obicem ponere. (§. XV. Sch.)

§. LVI.

Propria experientia nos conuincere potest de eo, vtrum aliquid vere nobis bonum sit, an malum. Propria experientia enim nos condocet, vtrum cum obiecti cuiusdam vsu et perceptione voluptas coniuncta sit, an taedium exinde resultet. (§. LI.) Atque si ad effectus huius voluptatis aut taedii attendimus, experientia propria nobis quoque ostendit, vtrum voluptas ex obiecto quodam percepta molestias postea adferat grauiiores, an potius ex fruitone illius nihil eiusmodi sit timendum. Indigitat porro nobis, vtrum taedia ex obiecto quodam percepta, maiorem semper gratioremque gi-gnant lucunditatis sensum, an potius nouas semper grauiioresque con-

creent molestias. Quare, quum hisce ex fundamentis vera bona a veris malis dignoscenda sint: (§. XXXVIII. XXXVI.) per experientiam propriam vera bona a veris malis fecernere valemus. Atque, quum de iis, quae ipsimet experimur, conuicti simus, propriaque experientia nullum dubitationi amplius relinquat locum: consistendum est, propriam experientiam nos conuincere posse de eo, vtrum aliquid vere nobis bonum sit, an malum.

Idem et hoc ostenditur modo. Quodsi ex notione obiecti cuiusdam demonstratum est, illud vel nostram promouere perfectiorem vel imperfectionem, adeoque vel cum fine nostro essentiali conuenire, vel illi contradicere: (§. XXXX.) possumus duce experientia propria conuinci, vtrum effectus ex obiecti illius notione deriuati re vera cum illo coniuncti sint an minus. Quidquid autem nos certos reddit, vtrum effectus rei cuiusdam ad nostram perfectionem aut imperfectionem tendant, id quoque nos de eo conuincit, vtrum res quaedam nobis bona aut mala sit. (§. XXXVIII.) Ergo experientia propria est medium, nos de bonitate aut malitia rei cuiusdam conuincendi.

Multis tamen cautelis hac in via opus est, ne praecipitans in iudicando animus noster se ipsum seducat; atque sibi persuadeat, se aliquid expertum esse, quod tantummodo vel ex experientia syllogismo quodam elicit, vel imaginatione repraesentauit. Vnde quum hac in conuictione de bonis veris, malisque veris tota perfectio aut imperfectio hominis fundata sit; plerique autem homines illa ex sensibus experientiaque diiudicant: non dici potest, quantaue utilitatis ars obseruandi experimentandique sit in rebus practicis. Quare optandum omnino esset, vt homines in vniuersum omnes arti huic, experientias recte instituendi examinandique magis solertiusque studerent; atque, perspectis multis istis vitiis, quae hic subrepere possunt, non tam facilem laborem esse, rem quamdam per experientiam diiudicandi, existimarent. Quum itaque circa hoc medium conuictionis de bonitate siue malitia rei cuiusdam tot contingere possunt vitia erroresque; factum esse credo, vt nonnulli hanc viam plane reprobauerint, atque inutilem declarauerint. Qui tamen insigniter errant. Ob erroneam atque vitiosam enim adplicationem medii cuiusdam, medium in se reiciunt, quasi legitima illius adplicatio non daretur. Sed, quum logica de his rebus praecipiat, ostendatque non solum, qui errores in experiundo committi soleant, sed et viam detegat inediaque, quorum vsu feliciter illos euitare queamus, non amplius hac de re dicemus, sed potius exempla subministrare placet, quo veritas in eo proposita magis elucescat atque confirmetur. E.g. ex experientia propria conuincitur homo virtute praeditus, virtutem ipsi verum esse bonum. Quando enim perfectiones intuentur per illam ad se relatas, si considerat, quali tranquillitate mens sua gaudeat, si perspicit, omnes morfus conscientiae, omnes voluntarie contractas corporis calamitates a se longissime abesse, atque sic de virtute, qua pollet, voluptatem percipit magnam, certissime conuictus euadit, virtutem respectu sui verum esse bonum. E contrario homo omnibus vitiis deditus, sordibusque libidinum carnis immaculatus, quum

quum funestissimos illarum euentus persentiscat, quum multis corporis cruciatibus, animique angoribus tormentisque adficiatur, conuictus euadit, vitia eorumque exercitium verum ipsius constituere malum. Simili porro ratione nos conuincimus de eo, vtrum cibis aliquis nobis sit bonus an malus. Attendimus enim ad effectus, et si experimur, voluptatem, quae cum comessu cibi cuiusdam coniuncta est, nullas post se trahere molestias, vel taedium, quod ex comessu cibi cuiusdam percipimus, maiores secum postea ducere suauitates; illum cibum nobis vere bonum esse concludimus: si autem experientia nos condocet, vel voluptatem ex cibo perceptam grauiiores parere molestias, vel taedium ex illo ortum semper maiora nouaque concreare taedia; conuincimur quoque, escam istam nobis malam esse.

§. LVII.

Propria experientia est medium ad cognitionem viam verorum bonorum perueniendi. Quidquid enim medium est, cognitionem nostram de veris bonis malisque reddendi certam, est quoque medium eorum cognitionem adquirendi viam. (§. XXXVIII.) Iam propria experientia est medium, cognitionem nostram de veris bonis malisque efficiendi certam. (§. LVI.) Ergo propria experientia quoque est medium, ad cognitionem verorum bonorum viam perueniendi.

Duo circa hanc rem constitui possunt experientiae propriae genera. Vnum est, si ipsimet in nobis dulcissimum suauissimumque verorum bonorum fructum, tristesque malorum effectus persentiscimus; quorum quoque exempla si praec. Schol. prolata pertinent. Alterum genus est, si in aliis hos felices siue perniciosos effectus intuemur et conspiciamus. Fieri enim potest, vt, quum alii homines vel veris bonis delectentur, vel funestos malarum actionum euentus persentiscant, nos illorum sensationes experiamur, adeoque experientiam de illorum experientia nobis adquiramus. Quum itaque hic per ipsos nostros sensus hanc cognitionem adquiramus, non video, quare nomen propriae experientiae cognitioni huic denegandum sit. Et quum facile perspiciatur, demonstrationem so praecedente propositam ad vtrumque experientiae propriae genus extendendam esse, adeoque theorema ipsum quoque de vtroque adfirmandum; praesens theorema autem praecedenti innuitur: abunde patet, vtrumque experientiae propriae genus medium, ad cognitionem viam verorum bonorum malorumque perueniendi, constituere. Cuicumque igitur animus est, vel in se vel in alio cognitionem cuiusdam obiecti viam excitandi, atque ad hunc finem experientia propria vt vult: is duplici eam potest adhibere ratione. Vel enim praeniam iam quandam sibi adquisiuit ope rationis cognitionem et conuictionem de obiecti illius bonitate siue malitia; (§. LIII.) vel plane adhuc rei istius est inscius. Si prius, nouit iam ope demonstrationis effectus illius rei, hinc opus tantum habet, vt ad experientiam propriam attendat, vtrum illi effectus constanter ab illa pendeant. (§. LVI.) Si autem posterius, vel ipse iam habuit eiusmodi obseruationes, ex quibus bonitas siue malitia rei istius colligi potest, vel non. Si illud, ad experientias istas adducat animum, caute solliciteque easdem examinet, atque ita de habitu illius rei erga suam perfectionem se conuincat. Si autem hoc, vnus tantum superest modus, se per propriam conuincendi experientiam: nimirum experimentatio. Ipsum obiectum vel ad se vel ad alios applicet, atque inde profluens effectus

vel in se vel in aliis conspiciat, quo certus euadat; vtrum res ista ad vera sua bona an ad vera mala referenda sit. Quae posterior tamen via non raro periculiosior est, quum hic sine omni praeuia illius obiecti cognitione experimentandum est, atque nomumquam effectus illius tam tristes perniciosique sunt, vt illos postea rursus repellendi, viribus nostris non concessum sit. Quare hoc in casu melius est, vel plane experientia propria non vti, vel saltem illam tam diu non adhibere, donec alia ratione, e. g. per demonstrationem illius rei nobis adquisiuimus cognitionem praeuiam. Vnde igitur videmus, quam male illi rebus suis consulant, qui omnia, sint quaecunque demum, experimentanda esse opinantur, atque ex istis demum experimentis bona malaque diiudicanda esse credunt. Quasi non obiecta darentur, cum quorum frutione aut applicacione maxima coniuncta esset perniciēs. Quasi non alia darentur media, de bonitate siue malitia rerum certum euadendi, ac propria experientia et quidem domestica. Per mittamus haecce, et adnotabimus tantum hoc vnicum, conuictionem per propriam experientiam vtroque etiam modo, quo de demonstratione supra ostendimus, (§. LIII.) peragi posse. Vel itaque ipsius obiecti, de quo quaeitur, effectus obseruamus siue experimentando cognoscimus, vel oppositum illius nostrae subiicimus experientiae, atque cognita huius natura, ad oppositam ipsius obiecti, de quo proprie quaeritur, concludimus.

§. LVIII.

Vita cognitionis, quae ope experientiae propriae acquiritur, est sensitiua. Experientia enim est cognitio per sensus adquisita. (p. def. exp.) Ergo omnis cognitio, per experientiam adquisita, est sensitiua. (§. XI. Sch.) Iam cognitio viua, vbi per conuictionem ope experientiae propriae orta est, est cognitio per experientiam adquisita. (§. LVI.) Ergo et illa sensitiua erit vocanda. (§. XI. Sch.) Quare, quin vita illius quoque sensitiua sit, dubitandum non est.

Reduplicatiue theorema praesens explicandum intelligendumque esse, per se patet. Eatenus vita cognitionis nostrae est sensitiua, quatenus ope experientiae propriae conuictionem de bonitate siue malitia cuiusdam rei nobis adquisiuimus. Alias enim praeter hanc conuictionem et ope demonstrationis certi esse possumus, (§. LIII.) atque tunc cognitio nostra viua ex parte sensitiua et ex parte rationalis est. (§. LV.) Quamuis autem cognitio viua per experientiam propriam comparata sit sensitiua: nequitiam tamen exinde sequitur, illam esse erroneam. (§. XX.) Potius, si ea hoc medio homo vtitur ratione, qua ostendimus: (§. LVI. LVII.) cognitio viua semper recta erit. Tunc enim semper vera bona adpetemus, veraque mala auersabimur. (§. XXXVI.)

§. LVIII.

Ad cognitionem certam de obiecti cuiusdam bonitate siue malitia faciunt quoque experientiae aliorum per fidem cognitae rationales. Quodsi enim per fidem aliquid cognoscimus, verum illud habemus ob testimonium alterius. Atque si testimonium illud iure suo a nobis adsensum exigit, tunc per fidem rationalem rem istam cognoscimus. (p. Log.) Nullam igitur tunc habemus rationem, quare testimonio-

testimonium illud reprobemus, contrariumque rei testatae adsumamus, hinc per fidem istam rationalem ad certitudinem venimus moralem. (§. XIII. Sch.) Quodsi igitur experientias aliorum mediante fide rationali cognoscimus, quod haec vel ista res hos illosue vel iucundos vel tristes produxerit effectus: cognoscimus quoque, vtrum res quaedam bona an mala sit. (§. XXXVIII.) Ergo per experientias aliorum fide rationali cognititas comparare nobis possumus cognitionem moraliter certam de obiecti cuiusdam bonitate siue malitia. Quare quum cognitio moraliter certa sit species cognitionis certae in genere spectatae: (§. XIII. Sch.) abunde veritas theorematum nostri patet.

Me hic nequitiam de fide saluifica loqui, statim patet, sed per fidem hic intelligo adsensum propositioni ob testimonium alterius datum. Diuiditur in rationalem et coecam. Illa adest, si rationes habemus, quare testimonio illi adsensum nostrum praebemus; haec autem, si rationibus iis adsensum noster destitutus est. Rationes illae, quare testimonium tamquam verum agnoscimus, ex conditione testis desumtae esse debent, in quo tum *dexteritatem*, siue quod potuerit veritatem loqui; tum *fidelitatem*, siue, quod voluerit illam proponere, requirimus. Atque vbi dexteritatem fidelitatemque testis deprehendimus, testimonium illius verum, fideque dignum esse adferimus. (Conf. hac de re, quae S. Vch. SI. I. A. RAUMGARTEN in praefatione ad partem primam *historiae vniuersalis* solidissime doctissimeque differuit.)

§. LX.

Historiae nobis exhibent experientias aliorum. (p. def. hist.) Quatenus itaque nobis dulcissimum bene factorum fructum, tristesque malarum actionum euentus in aliis ostendunt, et quatenus testimonio fide digno innituntur: eatenus *historiae constituunt medium ad cognitionem verorum bonorum malorumque certam perueniendi.* (§. LVIII.)

Per historias tamen certitudinem moralem tantum enasci, statim patet. (§. LVIII.) Quicumque iam ope historiarum de bonitate siue malitia rei cuiusdam conuictus euadere vult, sequentia obseruet necesse est. 1) Euoluat eiusmodi historias, in quibus aperte patet, qualem influxum res quaedam in felicitatem hominis alicuius habuerit. Nam si incertum tantummodo aut plane improbabile est, euentus quosdam ab his vel illis obiectis ortum suum traxisse, historiae quoque ad cognitionem nostram certam reddendam haud sufficient. 2) Ostendat, illam historiam esse veram, fideque digno inniti fundamento. Quodsi enim falsi quid eiusmodi historiae subesse credamus, tantum abest, vt illa nos certos reddat, vt potius per praecipitantiam saepissime tunc temporis contrarium adsumamus. Sumantur itaque historiae ex eiusmodi libris, de quorum veritate iam conuicti sumus. Quum itaque christianus scripturam sacram infallibilem iudicet, adeoque omnia in illa occurrentia tamquam vera agnoscat: christianus qua talis ope historiarum non melius citiusque de bonitate siue malitia cuiusdam rei conuincetur, quam si historiis ex sacris paginis desumptis

ad hunc finem vitur. Neque tamen eo sententia nostra redit, ac si per nullas fictiones animus noster in cognitione boni malique confirmari possit. Contrarium enim a nobismetipsis in sequentibus adstruatur. Quum autem hic nobis sermo sit de experientia aliorum, hinc de rebus, quae actu haec in mundo acciderunt, atque conuictionem ope illarum hic indicemus; circa hoc medium, conuictionem efficiendi, utique necesse est, ut cognoscamus, has historias a nobis non effectas esse, sed potius ita vere hoc in mundo accidisse, prout enarrantur, atque ad cognitionem bonorum confirmandam adhibentur.

§. LXI.

Historiae pertinent ad media, quibus cognitio verorum bonorum malorumque viua obtinetur. Patet hoc ex §. LX et ex §. XXXVIII eodem modo, quo theorematum §. LVII et §. LIII prolata demonstrauimus.

Quanta sit vis historiae ad cognitionem viua excitandam, iam dudum ab hominibus cognitum est; vnde quoque factum est, ut historiam virtutis bonorumque morum scholam quandam adpellauerint. Multae autem sunt cautiones, sollicite hic obseruandae, atque animo perpendendae, si animus cognitione verorum bonorum malorumque viua ope historiarum imbuendus est. Quorsum praecipue pertinet; 1) ut, si historiam quandam alteri proponamus eum in finem, ut alter perspecta actionis cuiusdam praestantia ad illius imitationem incitetur, probe solliciteque inquiramus, num in viribus illius positum sit, hanc actionem imitandi? Quodsi enim absentia harum virium cognoscatur, neque ex hac ipsa historia pateat, aut aliunde constet, quomodo vires istas adquirere possit: sane frustra laboras, si eiusmodi historiam animum eiusmodi hominis excitare studes; 2) ut in omnibus eiusmodi ad finem adlatis historiis, sicuti iam §o praecedenti monuimus, ostendatur, euentus istos enarratos vel felices vel tristes re vera ortum suum traxisse ex istis rebus, quas tamquam bonas aut malas alteri repraesentare cupis; 3) ut veritas eiusmodi historiarum ostendatur. (§. LX.) Alias enim nec certus de obiecti cuiusdam bonitate sine malitia ope historiarum euadis, nec viua istius obiecti cognitionem adquiris.

§. LXII.

Vita cognitionis ope historiarum excitata est tantummodo sensitua. Per historias enim de obiecti cuiusdam bonitate siue malitia conuincimur, quia alii id tamquam bonum aut malum experti sunt. (§. LX. LVIII.) Hinc bonitatem siue malitiam rerum obuiarum non deducunt historiae ex notionibus, adeoque nec certitudinem efficiunt rationalem. (§. LV. XIII.) Quum itaque certitudo ope historiarum comparata sit tantummodo sensitua; (§. XIII. Sch.) haec certitudo autem vitam efficiat cognitionis: (§. cit.) vita cognitionis, ope historiarum excitata, est tantummodo sensitua. (§. XI. Sch.)

Quae a nobis in Scholio §. LXVIII indicata, atque ad meliorem dictorum nostrorum intelligentiam obseruata sunt; hic quoque valent; sicuti ipsa rei natura statim docebit.

§. LIII.

§. LXIII.

Exempla dicuntur singularia, sub notionibus vniuersalibus comprehensa, quatenus iisdem vniuersalia insunt, (Vid. L. B. de WOLFF Ph. Pr. Vn. P. II. C. II. §. 250.) et ex experientia vel propria vel aliena desumuntur. Adeoque, quum tam per propriam quam per alienam experientiam ad conuictionem cognitionis de veris bonis malisque peruenire liceat: (§. LVI. LVIII.) exempla quoque nos de bonitate siue malitia rei cuiusdam conuincere possunt. (Cf. L. B. de WOLFF l. c. §. 269) Quidquid autem est medium ad cognitionem boni malique certam perueniendi, est quoque medium cognitionem viua excitandi. (§. XXXVIII.) Ergo exempla exhibent nobis medium, vitam cognitionis obtinendi. (Cf. L. B. de WOLFF l. c. §. 273. 274) Quum autem certitudo ope exemplorum comparata eadem sit cum certitudine per experientiam obtenta, adeoque sensitua: (§. LXII. LVIII.) vita quoque cognitionis per exempla excitata sensitua tantummodo est. (§. XI. Sch.)

Quum in hoc §o corollaria tantummodo proposita sint ex praecedentibus §is statim fluentia; non opus est, ut hoc medium fusius copiosiusque explicetur. Interim velim omnes cautiones, quae circa conuictionem ope experientiae propriae et ope historiarum monuimus, huc quoque referas, atque circa hunc §um conferas, quae L. B. de WOLFF l. c. §. 250-301 de exemplis eorumque utilitate in praxi acutissime solidissimeque protulit.

§. LXIII.

Expectatio casuum similium quoque ad media referenda est, vi quorum vita cognitionis excitatur, et quidem sensitua. Per expectationem enim casuum similium homines conuictos euadere, non solum experientia docet quotidiana, quum plerosque homines illa certitudinem suam inniti videmus; sed et ex ipsa expectationis huius natura colligitur. Si enim expectatione casuum similium vitumur: semper concludimus; vbi similes adsunt circumstantiae rationesque, similis quoque producatur effectus necesse est. (Vid. Exc. AL. GO. BAYMGARTEN Metaph. §. 612.) Quis autem hanc argumentationem, si in se spectatur cauteque adhibetur, reprehendere aut vitii cuiusdam arguere audebit? Quodsi igitur expectatio ista ad bona malaque adplicetur, nonne confitendum erit, illam medium constituere, vi cuius cognitionem boni malique certam adquirimus? Vnde autem porro conficitur, expectationem casuum similium esse quoque medium, vitam cognitionis excitandi. (§. XXXVIII.)

XXXVIII.) Quum autem certitudo, ope expectationis casuum similium comparata, sit tantummodo sensitiva: (§. XIII. et Psych. emp.) vita quoque cognitionis ope illius obtenta sensitiva tantummodo est. (§. XI. Sch.) Vt autem rite hoc medium adhibeatur, sequentes tenendae sunt regulae 1) Eligendi sunt eiusmodi casus similes, qui illi, quem convincere cupimus, ex experientia cogniti sunt. Experientiae igitur illi ante oculos ponendae sunt vel propriae, quas ipse vel in semetipso vel in aliis observavit et expertus est, vel alienae, quae illi ex historia per testimonium innotescunt. (§. LVII. LVIII.) Siue, quod idem est, eligantur exempla. (§. LXIII.) 2) Experientiae istae siue exempla prolata magnam indubiamque habeant similitudinem cum eo casu, cuius eventum alteri hac ratione monstrare volumus. Ostendatur alteri, quibus in rebus uterque casus conveniat, effectusque priori in casu ortos rationem suam habuisse in iis determinationibus, quae et in altero deteguntur casu. Adeoque concludatur, fore ut isti effectus quoque ex hoc casu necessario profluant.

Hoc medium in hominibus tam efficax esse solet, ut, si rite adhibeatur, vix hominem reperturus sis, quem eiusmodi monstratio non convincat commoveatque. Interim certitudo hoc modo admissa saepissime saltem, nisi semper, moralis tantum est. Quum enim partim in unoquoque casu singulari tot adsint determinationes, quot et quas uno intuitu detegere hominibus non concessum est, partim non deprehenduntur duo casus perfecte iidem similesque, sed semper in quibusdam saltem determinationibus discrepant, partim denique novae circumstantiae in unoquoque casu accidere possunt, qui effectus alias certe exituros impediunt: ut ego quidem opinor, hac via solum adhibita non perducimur ad impossibilitatem oppositi perspicendam, quamvis omnem formidinem oppositi depellere possit. (§. XIII. Schol.) Quum autem certitudo moralis omnino sufficiat ad flectendam voluntatem; (§. XV.) convictio quoque per expectationem casuum similium comparata ad vitam cognitionis excitandam valebit. Id quod ex experientia perquam dilucide patet. Ponas enim, quemdam e. g. primum ad iram esse, ita ut ob rem levissimam vehementer irascatur. Fac illum se occasione quadam per hanc iram pluribus hominibus ridiculum fecisse. Iam praevideas, illum occasione quadam futura facile ad eandem vehementem iram excitatum iri. Nonne hoc in casu quam optime hoc medio uteris, si ipsi ostendas, eadem ratione iam contentum aliorum hominum iram suam subsequutum esse ac in priori casu? et nonne hunc hominem ita commovebis, ut omnes suas vires intendere sibi proponat, iram suam subitanam supprimendi? Attamen tam ex regulis in §o adductis, quam ex ipsa experientia patet, si hoc medio feliciter uti velis, sequentia adesse debere. 1) Quem hac ratione convincere studes, convictus sit, experientiam et exemplum propositum vere in hoc mundo contigisse. Adeoque vel ad propriam illius experientiam vel ad fide dignum testimonium provocandum est. 2) Convictus sit, hunc propositum casum prolata consuetudine habuisse, propositosque effectus produxisse. 3) Convictus sit, haec consuetudine ex iis determinationibus ortum traxisse, quibus illa ascribimus. 4) Certus sit, casum

istum cum praesenti vel plane similem esse, vel saltem in iis determinationibus, quas tamquam causas effectuum istorum adduximus, convenire. §) Certus deinde sit, in praesenti casu nulla nova adesse consuetudinum impedimenta, quae in priori abfuerunt. Cf. Exc. GE. FR. MEIER *theor. adf. in gen. C. IV. §. 133. p. 203 seqq.*

§. LXV.

Fabula est expositio facti cuiusdam ficti, veritatis, praesertim moralis, docendae gratia. Vnde, quum ad veritatem docendam requiratur, ut notio illius animo ingeneretur, animusque ad adfensum illi praestandum perducatur; patet; finem fabulae duplicem esse. *Intenditur nimirum per fabulam, ut notio veritatis cuiusdam, praesertim moralis, alteri innotescat, et adfensus huic veritati praestandus eliciatur.* Ex quo fine igitur tum fabulae diiudicari debent, tum regulae ad eas inveniendas formari. Nostrum autem quum non sit, theoriam fabularum proponere, abstinemus quoque a regulis fabularum proferendis. Sufficiat potius sequentium causa haec duo duntaxat fabularum attributa indicasse.

1) *Factum, quod in fabula fingitur, eiusmodi determinationes continet, quae hominibus ex quotidiana vulgarique experientia cognitae sunt.*

2) *Factum illud similitudinem habeat cum veritate ista, cuius docendae gratia effectum est.*

Neque historice neque aesthetice de fabulis loquimur, sed tantum eatenus, quatenus ad cognitionem viam promouendam spectant. Vnde nec de primo inventore fabularum, nec de celeberrimis quorumvis seculorum fabularum inventores, nec de progressu amplificationeque artis fabulas inveniendi sermocinaturi erimus. Neque pulchritudinem illarum, rationesque, ex quibus illa agnoscentur, describemus. Sufficit nobis, definitionem illarum exhibere, finem indicare, generalissimasque ostendere adfectiones. Definitionem fabularum prolatam debemus L. B. de WOLFF, qui illam in *Phil. pract. vn. P. II. C. II. §. 302* exhibuit, atque illius convenientiam cum usu loquendi monstravit. Definitio haec tam generalis est, ut ad omnes fabulas, qui utilitate sua non destituuntur, applicari possit. Quamvis enim fabulas, quas vocant aniles, adduceres, quae sane veritatis cuiusdam docendae gratia non inveniuntur: concederem tibi, istas sub hac notione haud comprehensas esse, sed studio id factum esse, quoniam fabulae istae aniles attentionem philosophi haud merentur. Posses tamen, ut fabulas a nobis descriptas ab anilibus dignoscere, illas doctrinales appellare. Ad fabulas autem a nobis descriptas non solum referimus eas, quas veteres poetae in carminibus suis nobis reliquere, quibusque tot ridicula, obscena, falsaque de Diis suis falsis commemoraverunt; neque solum eas, quas aescopicas vocamus, quasque tam multi homines, impari tamen successu, imitati sunt, ita ut multi Aescopum superaverint, plures autem, ut ego quidem opinor, illum non attigerint: sed fabulis istis adnumerandae quoque sunt partim comediae tragediaeque, siue ludi scenici; partim libri isti fabulosi, quos romanos vocant; partim et ipsae in sacris paginis occurrentes parabolae, quamvis ob abusum huius denominationis consultius sit, parabolas istas hoc nomine non insignire. Divisio fabularum pro diverso fundamento divisionis multifariam institui potest. Possumus primo respicere ad factum, quod hic fingitur, ubi triplex fabularum genus statuitur. Sunt enim vel *rationales*, ubi

alia praedicata finguntur, quae entibus conuenire possunt, vel *moralia*, ubi praedicata finguntur, quae entibus repugnant, vel *mixtae*, quae ex rationalibus et moralibus componuntur. Considerare porro licet veritatem, cuius docendae gratia fabula est inuenta, ubi iterum tres fabularum species adsunt. *Historicae*, in quibus historia alteri patefacienda est; *dogmaticae*, in quibus res theoreticae proponuntur; *moralia*, quae veritates ad praxin proprius spectantes indigitant. Dogmaticae rursus sunt vel *physicae*, vel *chemicae*, vel *metaphysicae*, vel *theologicae*: prouti veritates nimirum diuersae sunt, quarum gratia fabula inuenitur. Ad interpretationem fabularum quod spectat, consistit in explicatione illius veritatis, quae ope fabulae docetur. Haec interpretatio vel ab ipso auctore fabulae adiecta est vel minus. Vnde *authenticam*, *deriuatamque* fabularum interpretationem concipimus. Regulae fabulas interpretandi in hermeneutica tradi debent, interpretatio autem illarum praecipue, quas veteres poetae de Diis memoriae prodidere, valde difficilis est, quod ex conaminibus, contentionibusque virorum eruditissimorum hac de re colligi potest. Ex duobus istis requisitis, quae in §o de fabulis postulauimus, patet, illi, qui fabulam inuenire cupit, sequentia obseruanda esse. 1) Veritatem sumat, quam alterum docere vult. 2) Illam adplicet ad eam quendam verum. 3) Dispicat, nam ex illo nouum effingere possit, qui similitudinem cum vero ceteris habet, quatenus veritas per fictum docenda est. Quomodo autem fabula ita inuenta pulcritudinem adquirat, aesthetices est, hoc distributius ostendere. Ceterum circa hunc sum confer L. B. de WOLFF l. c. §. 307. seqq. Ven. IO. GE. WALCH *Lexic. philos. edit. II. p. 380. Rev. REN. de BOSSY tract. de carm. heroic. Lib. I. Cap. 6.7.*

§. LXVI.

Fabulae certos nos reddere possunt de obiecti cuiusdam bonitate siue malitia. Non solum enim finis illarum hoc requirit; (§. LXV.) sed et experientia communis nos conducet hanc vim fabularum in conuictione efficienda. Conuictionem vero fabulae, sicuti demonstratio, (§. LIII.) duplici ratione efficiunt. Vel enim directe nos docent, hanc vel illam rem nobis bonam siue malam esse, vel argumento a contrario desumpto nobis naturam obiecti cuiusdam ad nostras perfectiones relati ostendunt.

Demonstrationem praesentis theorematis ex experientia deduxi, quoniam neminem fere hominum inuentum iri credo, qui hanc vim fabularum veritatem nobis persuadendi non in semetipso expertus sit. Ex ipsa tamen fabularum essentia haec demonstrari potest propositio, quam demonstrationem L. B. de WOLFF l. c. §. 315. 316 subministravit.

§. LXVII.

Fabulae pertinent ad media, vitam cognitionis excitandi; vita autem ita obtenta est tantummodo sensitiua. Prius patet ex §. LXVI collato §. XXXVIII. Posterius autem inde manifestum est, quoniam cognitio omnis per fabulas adquisita non ex notionibus eruta est, adeoque sensitiua vocanda. Quare et certitudo ope fabularum comparata (§. LXVI) tantummodo sensitiua erit. (§. XIII. Sch.) Hinc idem de vita cognitionis per fabulas effecta dicendum (§. cit. et §. XI. Sch.)

Magnam

Magnam vim fabularum in excitandis animi commotionibus vnusquisque hominum facile experiri potest. Praecipue autem se exerit vis ista, si fabulae, nobis aliquid bonum esse, a contrario ostendunt. Infelicitatem enim et stultitiam eorum, qui vera bona relinquunt, veris autem malis student, adeo viuis coloribus depingunt, ut ipse hanc infelicitatem stultitiamque propriis intueri oculis tibi videare. Non solum conuictus euadis de eo, quod fabulae tibi tamquam verum bonum malumue ostendunt, sed et animus tuus ita commouetur, ut vera duntaxat adpetas bona, veraque auerferis mala. Quare quum omnibus temporibus viri acutissimi hanc insignem fabularum vim perspexere, factum est, ut philosophiam moralem fabulis potius, quam viuendi praeceptis tradiderint. Ex oriente hinc habemus PILPAI fabulas, atque LOCMANNI. Et quis ignorat fabulas AESOPI, qui primus graecorum fabulis doctrinam morum tradere incepit. Hunc Aesopum deinde plures omnino sequuti sunt, et quis nescit, etiam nostra tempora, sicuti omnibus ingenii foetuum generibus, ita et in specie fabulis fertilissima esse. Similem finem intendere dicuntur libri fabulosi, ludique scenici; quorum tanta omnino copia nostris praefertim temporibus adest, tantaque in omnibus contestatio, auctores nihil nisi virtutis promotionem pro scopo habere; ut crederes, nihil iam his in terris ipsa virtute communis vulgariusque esse. Quum igitur tanta vis animos commouendi in fabulis, praecipue, quae in libris fabulosis, et ludis scenicis traduntur, deprehendatur: maximae grauissimaeque adsunt cautiones, ne hisce mediis illegitime vtamur. Vera tantummodo bona tamquam adpetitu exoptatuque digna in illis repraesententur, et vera solummodo mala tamquam summa fugienda auersatione proponantur. Alias enim, si vitia tamquam pulcra, virtutes autem qua molestae finguntur, cognitio viua quidem in imperitis ope eiusmodi fabularum excitatur, est erronea (§. XX.) Et quale damnum inde oritur, non satis lugendum, deplorandumque est. Possimus hinc auctoribus fabularum, librorum fabulorum, ludorumque scenicorum ostendere, quae ipsis incumbant officia, si opera illorum moraliter considerantur. Interim, quum id ipsum nos a scopo distraheret, alique viri celeberrimi iam id ipsum in scriptis suis peregerint; ab hoc negotio abstinemus. Praeuidet tamen, nonnullos fore, qui modum huiusce per fabulas ludosque scenicos cognitionem verorum bonorum viuum excitandi plane reprobabunt. Dicent potius, per eiusmodi media animos hominum magis magisque deteriorari, tantumque abesse, ut homines ope illorum ad adpetitionem verorum bonorum auersationemque verorum malorum perducantur, ut potius contrarium exinde proueniat. Interim quamuis ipse concedam, plerasque sic dictas comedias tragediasque, plerosque libros fabulosos maius adferre damnum, quam utilitatem: hoc tamen ab illis in se spectatis pendere, summa ratione nego. Pendet enim ab illegitima adplicatione illorum, ita ut nonnumquam vera mala qua pulcra, vera bona autem qua deformia nobis ab oculis fiant. Quare si contraria adhibetur ratio, contrarius quoque prodibit effectus, incitabuntque hae fabulae nos ad virtutis summum amorem, vitiorum autem odium maximum. Eligantur itaque, si hoc medio uti placet, summa cum cautione istae fabulae, isti libri fabulosi, isti ludii scenici, qui non solum quoad formam, sed et quoad materiam, resque contentas pulcherrimae verissimaeque sunt.

§. LXVIII.

Vnicum adhuc restat medium, alium conuincendi, quod res quaedam ad vera sua bona aut mala pertineat, adeoque viuum illorum in ipso excitandi cognitionem: quod in eo consistit, ut alterum auctoritate nostra commoueamus. Accidit enim nonnumquam, ut alter,

quem conuincere commouereque cupimus, vel ob defectum receptiuitatis, vel ob defectum temporis, vel ob alias occurrentes circumstantias per hucusque indicata media conuictus commotusque euadere nequeat. Iam, si tamen conuincendus commouendusque est, ope auctoritatis nostrae id fieri debet. Dicamus igitur alteri, hoc est tibi bonum, hoc est tibi malum, illud adpete et exopta, hoc auersare detestareque. Sed quomodo efficiendum est, ut alter dictis nostris credat, iisque adsensum suum non deneget? Quum mendaci homines non credant, inimicoque homines adsensum non praebeant in iis rebus, quae salutem perniciemque spectant; necesse est, ut illi, quos auctoritate nostra conuincere commouereque cupimus, nos tamquam amatores veri, amicosque suos agnoscant. Actionibus igitur nostris hoc omnibus, quantum fieri potest, hominibus declaremus, nos verum amare, nihilque nisi felicitatem ipsorum intendere.

Quodsi iam speciales exinde deducendae sunt regulae, eo recurrunt. 1) Loquere, etiam in rebus exigui momenti, veritatem. 2) Doctrina vitaeque tua sint conformes. 3) Sis amicus omnium hominum. (Conf. III. IO. GE. DARIUS Phil. mor. P. gen. S. I. C. II. §. 26.) Hoc medium adhibetur e.g. a parentibus, qui liberis suis actionem quamdam interdicare volunt, si vel liberi aliam conuictionem capere nequeant, vel aliae rationes prohibent, quominus actionis istius interdictae natura liberis ob oculos ponatur. Tunc enim parentes liberis dicunt: nolite hoc vel illud facere, non conuenit enim vobis, et perniciem vestram promouet. Atque si liberi dubitare videntur, quod actio ista ipsis nocua sit, parentes prouocant ad animum suum beneuolum erga liberos suos. Prouocant ad ipsam filiorum experientiam; quae ipsos certe doceret, parentes veram liberorum salutem promouere tantummodo studere, omniaque ab ipsis auertere, quae perniciem ipsis adferre possent. Quod autem vita cognitionis per auctoritatem nostram in alio excitata sensitiua tantummodo sit, facile patet. (§. XIII. XI.)

Huic medio quoque adnumerari possunt 1) prouerbia. Illa enim a plerisque quae vera agnoscuntur ob auctoritatem aliorum, quia integrae nimirum gentes tacito consensu quodam illa confirmant. Quum itaque, si prouerbia bonitatem siue malitiam cuiusdam rei nobis ostendunt, hac ratione certitudinem aut saltem persuasionem huius cognitionis in nonnullis efficiant; possunt quoque instar medii cuiusdam adhiberi, ope cuius aliquem ad viam perducimus cognitionem. Interim, si hoc medio uti placet, sequentia bene obseruanda sunt. Primo prouerbum distincte nobis explicet bonitatem siue malitiam rei istius, cuius cognitione viua animus alterius est imbuendus. Ostendat haec confectaria bona ex bonis, mala ex malis actionibus profuentia, indigetque, haec confectaria vere in illis actionibus fudata esse. (§. LX. Sch.) Deinde ille, qui alterum ope prouerbiorum conuincere vult, conuictus sit de veritate prouerbii istius, quod adhibet. Alias enim sua culpa in altero cognitionem viuam errorem excitat, aut saltem excitare facile potest. (§. XX.) Ille denique, qui ope prouerbiorum conuincendus est, iam antea credat, prouerbum illud veritate gaudere, atque res proponere, de quarum rectitudine nemo dubitat. Aliter enim fieri nequit, ut ope prouerbiorum ad viam obiecti cuiusdam perducatur cognitionem. (§. LX. Sch.) 2) effata virorum sapientum, magnaque in auctoritate versantium. Res enim ab illis propositae quoque ob auctoritatem ho-

rum

rum virorum assumuntur. Eadem tamen cautiones hic sunt tenendae, quas circa prouerbia adduximus. Et quamuis utroque hoc medio uti noherimus ad conuictionem efficiendam, vti tamen vtriusque insignis est in confirmatio-
ne, si ea, de quibus iam aliunde constat, quod veris bonis malisue adnumeranda sint, iam per prouerbia effataque virorum clarissimorum quoque quae talia indicantur.

§. LXVIII.

Plura hucusque adduximus media, cognitionem verorum bonorum malorumque certam reddendi. (§. LIII-LXVIII.) adeoque et illorum cognitionem efficiendi viam. (§. XIII.) Vnicum tantum adesse medium, ad vitam cognitionis rationalem perueniendi, comperimus. (§. LV.) Reliqua omnia sensitiuam duntaxat proferebant cognitionis vitam. Hinc, quum, si plura adfunt media, finem quandam obtinendi, vnum semper praestantius altero, et vnum omnium praestantissimum esse debeat; quaestionem iam formare licet, quem internum ordinem media a nobis constituta requirant? Loquemur autem solummodo de mediis certitudinem sensitiuam promouentibus; quum comparatio horum cum medio, quod certitudinem rationalem efficit, a nobis institui nequeat, siquidem diuersi generis media esse a nobis concipiuntur. Ut igitur ordo iste a nobis eo facilius adcuratiusque determinetur, reducamus antea media ista ad certas quasdam classes. Primo occurrunt exempla, quae vel ex propria vel ex aliena desumuntur experientia; (§. LXIII.) quaeque etiam in conuictione per expectationem casuum similium adhibentur. (§. LXIII.) Vnde modus, per experientiam propriam, (§. LVII.) per experientiam alienam, siue per historiam, (§. LXI.) et per expectationem casuum similium (§. LXIII.) vitam cognitionis excitandi, commode reducitur ad modum per exempla cognitionem quamdam viuificandi. (§. LXIII.) Deinde occurrunt fabulae. (§. LXVII.) Et tandem auctoritas hominum tamquam medium quoddam a nobis adductum est. (§. LXVIII.) Vnde patet, omnia hucusque a nobis adducta media, vitam cognitionis sensitiuam excitandi, commode ad haec tria reduci, nimirum vitam cognitionis sensitiuam obtineri vel per exempla vel per fabulas, vel per auctoritatem.

Exempla rursus se diuidunt in exempla ex propria et ex aliena experientia desumpta. Et quum in expectatione casuum similium semper casus singulares siue exempla proponantur, ex quibus ad alium similem casum concludimus, bonitas huius medii praestantiaque illius ex exemplo isto diiudicanda est, vtrum fini conueniat an minus. Quare seorsim de huius medii praestantia nihil dicendum erit, si relatio exemplorum ad reliqua prolata media a nobis indicata est.

§. LXX.

De relatione igitur horum mediorum ad se inuicem, si praestantiam vnius prae altero spectas, sequentes accipe propositiones.

1) *Exempla, quae propriae debentur experientiae, praestant exemplis ex aliena desumptis experientiae.* Illa enim ipsimet vel in nobis ipsis vel in aliis obseruauimus. Haec per fidem et ex testimoniis tantum nobis innotescunt. (§. LVI. LVIII.) Quam ob rem, quum maiorem ad sensum illis tribuere soleamus, quae ipsimet vidimus, sensibusque nostris experti sumus, quam quae ex testimoniis aliorum comperimus, quum requisita hominis fide digni difficulter in casu quodam dato adplicantur: (p. exp.) veritas propositionis constat.

2) *Fabulae aequipollent exemplis ex propria experientia, hinc praeferendae sunt exemplis ex historia desumptis.* Fabulae enim veritatem quamdam docent ex facto quodam ficto, quod determinationes continet, hominibus ex quotidiana experientia cognitae. (§. LXV.) Nemo autem eiusmodi vulgares experientias in dubium vocat, immo vnusquisque certitudinem illarum maiorem habet, quam si ex testimonio factum aliquod tantum cognoscit: vnde theorema patet.

3) *Si per auctoritatem nostram aliquem conuincimus, aequipollet haec conuictio illi per exempla ex historia petita comparatae.* In vtroque enim casu ob testimonium aliorum aliquid qua verum agnoscimus; quamuis, quum in proferendis exemplis, plerumque saltem, maior testium numerus adsit, exemplis quoque plus credamus, quam soli cuiusdam effato, hoc vel illud nobis bonum esse.

Ideoque, si ordo horum mediorum secundum vtilitatem illorum maiorem minoremue determinandus est, sequenti ponenda sunt ordine: 1) exempla quae propriae debentur experientiae, vbi ceteris paribus eae rursus praeferendae sunt experientiae, quae in nobismet ipsis obseruauimus; 2) fabulae, parabolae, libri fabulosi, ludique scenici; 3) exempla, quae nobis historia vetustior recentiorque subministrat; 4) auctoritas nostra in conuictione praestanda. Circa hunc sum confer. L. B. de WOLFF. l. c. §. 320-322.

§. LXXI.

Haec de mediis cognitionem verorum bonorum certam reddendi. Iam igitur vltimo loco agendum est de mediis, quibus ista cognitio efficitur inuincibilis. (§. XXXVIII.) Consideremus primo cognitionem nostram rationalem in se, et videamus, quae media adsunt, illam reddendi fortiolem. Quo fortior enim cognitio ista erit, eo minus quoque a sensitiua vinci poterit. (§. XXVI.) Experientia autem nos condocet, quod cognitio nostra rationalis de veris bonis malisue eo fortior sit, ex quo pluribus rationibus distincte perspeximus, rem quamdam aut nobis bonam aut malam esse. Iam duplici ratione a nobis bonitas siue malitia rei cuiusdam demonstratur, dum vel directe, rem quamdam bonam siue malam esse ostendimus, vel ex opposito indirecte atque apogogice relationem obie-

cti

cti cuiusdam erga nostras statusque nostri perfectiones deducimus. (§. LIII.) *Ergo cognitio nostra rationalis in cognitione verorum bonorum malorumque fortior fit, si conuictionem illius vtroque indicato modo tum directe tum indirecte effici curamus.* Inquirentes autem rationem, quare hoc in casu cognitio nostra rationalis fortior euadat, facile perspicient, hoc inde pendere, quoniam plura tunc in cognitione nostra adsunt motiua. (§. XIII.) *Ergo adfirmandum est, cognitionem nostram rationalem eo fortiolem esse, quo plura in se continet motiua.*

Si media quaerimus, cognitionem viuam verorum bonorum inuincibilem reddendi, potissimum nobis sermo est de cognitione rationali. Illa enim plerumque, licet certitudine gaudeat, ob cognitionem sensitiuam oppositam debilitatur et succumbit. (§. XXII. XXVIII. XXX.) Ne igitur hoc accadat, cognitio ista rationalis fortior reddenda est. Possumus autem illam considerare tum in se, tum in relatione ad cognitionem sensitiuam; mediaque in vtroque respectu apta a nobis indicanda erunt. In praesenti so ostendimus, quo modo, quibusque mediis cognitionem rationalem verorum bonorum in se spectatam fortiolem efficiamus; diximusque, id obtineri, si plura motiua iunctim in illa repraesentantur, adeoque si pluribus rationibus distincte perspicimus, aliquid nobis vel bonum vel malum esse. Sed video, dubium aliquod facile hic orturum esse, quod, priusquam progrediamur vltius, ex animis hominum omnino eradicandum esse videtur. Dicent nimirum quipiam, vnicam demonstrationem sufficere ad certitudinem cognitionis de obiecto quodam, adeoque reliquas omnes demonstrationes superfluas esse. Quare, quum influxus cognitionis in voluntatem ab eius certitudine pendeat; (§. XIII.) cognitionem, quae ope vnicae tantummodo demonstrationis certa est, sufficienter iam influere in voluntatem, reliquasque demonstrationes, quum certitudinem non maiorem reddant, nec influxum in voluntatem augere, adeoque nec cognitionem viuam rationalem per multitudinem demonstrationum fortiolem euadere opinantur. Contra haec sequentia velim notes. 1) Haec ratione omnis veritatum iam aliumde demonstratarum confirmatio inutilis et superuacanea declararetur, quod quum sit absurdum, thesis, ex qua fuit, quoque veritati consentanea esse nequit. 2) Per vnamquamque demonstrationem, rem aliquam vel bonam vel malam nobis esse, res ista in nouo consideratur respectu, adeoque noua quadam ratione istam vel qua bonam, vel qua malam mihi repraesento. Oritur itaque per quamlibet demonstrationem bonitatis siue malitiae nouum motiuum. (§. XIII.) Quoduis motiuum consequitur vel volitio vel nolitio. Ergo si per plures demonstrationes rem quamdam bonam aut malam esse conuincor; oritur volitio aut nolitio composita, quae ex tot volitionibus nolitioibusque simplicibus constat, quot adsunt demonstrationes diuersae bonitatis siue malitiae obiecti voluntatis meae. Nonne autem volitio ista composita fortior erit vnaquamque volitione simplici seorsim spectata? Et nonne ideo cognitio nostra rationalis verorum bonorum viuam, quae pluribus demonstrationibus innititur, fortior erit illa, quae tantum vnicam innititur; quum causae semper eo fortiores habeantur, quo maiores producant effectus?

§. LXXII.

Videamus iam porro, quomodo cognitio rationalis verorum bonorum viuam inuincibilis efficiatur, si illam respectu cognitionis sensitiuae consideramus. (§. LXXI.) Vidimus iamiam tunc cognitionem rationalem vinci, si sensus imaginatio et adfectus in nos do-

mi-

minantur; (§. XXVII.) tunc autem cognitionem rationalem vere inuincibilem esse, si nobis dominium in nosmet ipsos, significatu morali, competit: (§. XXVIII.) atque hinc concludere licet, cognitionem nostram verorum bonorum viuam tunc vere inuincibilem reddi, si nos efficimus, ut domini nostrummetipsum euadamus. Dominus autem sui ipse est, qui sensibus imaginationi atque adfectibus resistere valet, ne praeualeant aduersus rationem. (§. cit.) Quis igitur hoc melius peraget, quam, qui sensus atque imaginationem suam in repraesentando bono ac malo ad consensum cum intellectu reduxit? *Media igitur, quibus cognitio viuam verorum bonorum inuincibilis redditur, eadem sunt cum mediis, quibus sensus atque imaginatio ad consensum cum intellectu in repraesentando bono ac malo reducuntur.*

Hinc videmus, qualis quantaque nobis incumbat obligatio, non solum intellectum voluntatemque, siue in genere facultates nostras superiores emendandi, sed et perfectiones facultatum, quas vocant inferiores, promouendi. Arcifissimo enim et indiuiso vtraque cohaerent facultates nexu; et fieri nequit, ut quis veram superiorum obtineat perfectionem, nisi simul inferioribus perficiendis studeat. Habeat aliquis distinctissimam cognitionem, hanc vel illam rem sibi bonam aut malam esse. Insuat haec cognitio sufficienter in voluntatem. Capiat homo iste firmissimum propositum, bona tantummodo peragendi, malaque autem omittendi. Manebit forsitan tam diu in proposito suo, quam diu occasio aberit, illud mutandi. Ponas autem, occasione istam iam venire, sensibusque suis plane inpraeparatis inemendatisque obiectum, quod auerandum statuerat, pulchra sub specie se sistere. Vbi erunt ista firma proposita? Per vnicum intuitum, per momentaneam repraesentationem omnia ista proposita supprimentur, quae, priusquam capi poterant, longum tamen temporis spatium postulare. Probe tamen obseruandum est, sensus et imaginationem ad consensum cum intellectu reducendos esse, non autem intellectum ad consensum cum sensibus et imaginatione. Distincta rei cognitio semper, si fieri potest, primum sit. Certitudo rationalis indeque pendens vita rationalis primum quaerantur. Deinde autem efficiatur, ut sensus imaginatioque idem cum intellectu iudicent, utque versus idem obiectum, quod voluntas appetit, adpetitionem excitent. Quum enim, quod ope intellectus cognoscimus, semper verum est, quod autem consule tantum cognoscitur, falsum esse potest: tutius procedimus, si per intellectum primo inquirimus, quid nobis bonum et quid malum sit, atque deinde efficimus: ut sensus imaginatioque idem qua tale repraesentent.

§. LXXIII.

Si, quae per demonstrationem cognouimus, vel exemplis propriae experientiae, vel exemplis alienae experientiae, vel fabulis confirmantur: sensus et imaginatio ad consensum cum intellectu reducuntur. Quae enim per demonstrationem cognoscimus, de illis gaudemus certitudine rationali; (§. LV. XIII.) eademque beneficio intellectus, qua vera, agnoscimus. (p. def. int.) Quae autem vel per exempla tum propriae tum alienae experientiae, vel per fabulas

cogno-

cognoscimus; de illis adquirimus certitudinem sensitiuam; (§. LVIII. LXII. LXIII. LXVII.) eademque ope sensuum atque imaginationis qua vera agnoscimus. (p. def. sens. et imag.) Si igitur, quae per demonstrationem cognouimus, vel exemplis vel fabulis confirmantur; sensus et imaginatio idem qua verum repraesentant, quod intellectus beneficio verum agnoscitur. Quare, quin hoc modo consensus sensuum et imaginationis cum intellectu obtineatur, nullum est dubium.

Non est, ut moneam, terminum consensus improprie hic intelligi, quum alias consensus duas a se inuicem distinctas requirat personas. Quum autem iam iam vidimus, per fictionem quamdam duas in homine concipi personas: (§. XXVIII. Sch.) patet, quam ob causam termino consensus utamur, et qua ratione explicandus sit.

§. LXXIII.

Consensus sensuum et imaginationis cum intellectu, qui per exempla, quae propriae debentur experientiae, et per fabulas efficitur, multo maior est illo, qui per exempla alienae experientiae tantummodo excitatur. Etenim certitudo sensitiua per exempla propriae experientiae et per fabulas aduersa maior est certitudine ope historiarum comparata. (§. LXX.) Quare, si per propriam experientiam et per fabulas sensus et imaginatio ad consensum cum intellectu reducuntur: sensus et imaginatio multo magis id verum esse credunt; quam si tantum ope historiarum ad consensum cum intellectu reducti sunt. Ergo in priori quoque casu consensum maiorem esse, quam in posteriori casu, quilibet videt.

Nec tamen exempla reprobandi, aut utilitatem illorum insignem inficias cundi animus est. Omnia ista media iunctim maximo cum usu adhiberi possunt, et sensus propositionis nostrae tantum eo redit, ut, si haud ex re videatur, omnibus hisce mediis utendi, ideoque vnum alteri praeferendum sit, tunc propriam experientiam fabulasque potius eligamus, quam exempla, quae historiae debentur. Facile quoque constat, nos in abstracto hic tantum loqui, remque ita proponere, prouti in se est, nosque nondum ad determinata respectum habuisse subiecta, ubi nonnumquam longe aliter est iudicandum. Sunt enim homines, qui ipsi propriae experientiae non confidunt, conuictionemque per fabulas aduersam ridet; ast si ipsi ex historia praesertim antiquiori exempla proponere vales, quibus demonstratio tua confirmatur, facillimo tunc negotio sensibus atque imaginatione tuis adsentiantur dictis.

§. LXXV.

Adsensum, quem veritati demonstratae debemus, firmissimus euadit, si sensus et imaginatio cum intellectu consentiunt. Si enim sensus et imaginatio cum intellectu consentiunt, per sensus, per imaginationem et per intellectum tunc veritati demonstratae adsentimur. (§. LXXIII.) Quum itaque nulla pars facultatis nostrae cognoscituae veritati isti tunc non adsentiantur: adsensus iste quoque nullo vacillat modo. Quare firmissimus omnino est adpellandus.

Præcipue hoc valet, si vel omnia media, hunc consensum efficiendi, simul adhibita sunt, vel saltem experientia propria et fabulae. (§. LXXIII.) Tunc enim neque ex propria neque ex aliena experientia dubium quoddam contra istam formari potest veritatem, adeoque in anima nostra nulla deprehenditur ratio, quare ad sensum veritatis isti deneget. Constantissimus igitur et firmissimus ille euadat necesse est. Si ob demonstrationem solum veritati adsentimur, intellectus quidem nullum format dubium, accedit tamen, ut ratiociniis illis anima nostra non omnimodo fidat. Mox putamus, experientiam propriam veritati isti contrariam esse; mox opinamur, in historia deprehendi exempla, qui contrarium testantur: ideoque accedit, ut, demonstratione licet posita, animus noster adhuc vacillet. Quodsi autem idem, quod demonstratione comperimus, in experientia ostenditur, si exempla indubitata adducuntur, quae propositionem confirmant; omnis haec dubitatio evanescit, et ad sensum noster tunc firmissimus redditur. (Conf. L. B. de WOLFF L. c. §. 301.) Ostendimus itaque hucusque in genere, quomodo consensus sensuum atque imaginationis cum intellectu obtineatur. Iam autem ad cognitionem viam reddendam inuincibilem requiritur, ut hae facultates animae in repraesentando bono maloque consentiant (§. LXXII.) Ergo hoc adhuc specialius inquirendum. Quum autem principia iam a nobis posita sint: breuissimis hoc a nobis peragetur.

§. LXXVI.

Sensus et imaginatio ad consensum cum intellectu in repraesentando bono maloque reducuntur: si 1) demonstratur, aliquid vel ad nostram statusque nostri perfectionem vel imperfectionem tendere, siue aliquid vel cum fine nostro essentiali conuenire vel illi contradicere; (§. L.) 2) si demonstratur, ex eo, quod nos statumque nostrum perficit, si ad nos relatum repraesentatur, voluptatem innocuam perceptum iri, ex contrario autem nihil nisi voluptatem nocuam; (§. XXXV) 3) si ope propriae experientiae, historiae et fabularum voluptas ista ex bonis percipienda, taediaque illa ex malis resultatura, intuenta exhibentur. (§. LI.) Quodsi enim haec obseruantur, tunc ea, quae per demonstrationem bona malaque esse cognouimus, ope exemplorum, tum quae propriae tum quae alienae debentur experientiae, atque ope fabularum qua talia confirmantur: adeoque consensus sensuum et imaginationis cum intellectu in repraesentando bono maloque obtinetur. (§. LXXIII.)

Multa igitur omnino pertinent ad hanc reductionem sensuum et imaginationis ad consensum cum intellectu in repraesentando bono maloque. Demonstrandum est non solum, quod aliqua res nobis bona aut mala sit, sed et, quod voluptas innocua certe ex isto bono ad nos relato percipienda sit, quod e contrario taedia certissime prosequuntur sint ex malo isto ad nos relato, adeoque, si forsitan obiectum istud voluptatem sensibus nostris excitet, quod voluptas ista nocua sit, molestiasque certo paritura atque in molestias degeneratura sit. Similiterque, si cum bono quodam ad nos relato taedia quaedam sensualia coniuncta sunt, demonstrandum est, illa taedia esse proficua, innocuaque, atque ex illis maiores iucunditates certo expectandas esse, ipsaque ista taedia in voluptatem degenerant. Hisque peractis tunc ad experientiam perueniendum est. Ostendatur veritas demonstratorum ex experientia propria, ubi fieri potest, siue iam ipse, cuius sensus atque imaginationem ad consensum cum intellectu reducere cupis, effectus bonorum malorumque in semetipso expectus, siue in aliis duntaxat intuitus

tuitus est. Confirmetur postea veritas demonstrata exemplis ex historia de sumtis, atque si ex re videtur, fabulae quoque adhibeantur, quibus tunc praecipue bono cum effectu utimur, si stultitia eorum, qui contra suam veram felicitatem agunt, ante oculos ponenda est. (§. LXVI.) Ita demum perfectus consensus sensuum imaginationis atque intellectus in repraesentando bono maloque obtinetur. Sed neque semper fieri potest, neque semper opus est, ut ita consensum hunc quaeramus. Sufficit itaque nonnullis in casibus, ut aliquali tantum ratione consensus efficiatur. Speciales autem casus, quando consensus imperfectus sufficiat, indicare non possumus. Determinantur enim ex circumstantiis, si perspicimus, consensum imperfectum sufficere ad effectus istos producendos, quorum causa illum quaesiuimus. Nisi enim tunc nouae rationes accedant, nouaque nobis se offerant impedimenta, consensus ille in se imperfectus in nobis aequipollet perfecto. Quodsi autem impedimenta veniunt, aut ea saltem probabiliter praeuidet: consultius est, omni ex parte consensum hunc firmissimum efficiendi. Si sum huncce cum §. LXXIII confers, confectarium quoddam exinde patebit, quod nempe consensus sensuum, imaginationis atque intellectus in repraesentando bono maloque maior sit, si voluptas ex bonis profluens taediaque ex malis venientia in experientia propria fabulisque ostenduntur, quam si ex historia tantum nobis proponuntur.

§. LXXVII.

Si eo, quo ostendimus, modo sensus atque imaginatio in repraesentando bono maloque ad consensum cum intellectu reducuntur: nostra cognitio verorum bonorum malorumque est certissima. Tunc enim ad sensum, quem cognitioni nostrae verorum bonorum malorumque praebemus, est firmissimus. (§. LXXVI. LXXV.) Quo firmior autem ad sensum noster est, quem veritati praebemus: eo magis certa est nostra cognitio. Ergo dicta sub hypothese cognitio nostra verorum bonorum malorumque certissima sit, oportet.

Quamquam intellectus noster nonnumquam conuictus est, aliquid vel verum bonum vel verum malum esse; sensus tamen et imaginatio intellectui fidem nondum habere volunt. In nobismetipsis sentimus repugnantiam erga ea, quae demonstrauimus. Sensus credunt, se melius bona diiudicare, quam ipsum intellectum. Haec autem repugnantia plane remouetur, si ipsis sensibus ostenditur, illud verum esse, quod intellectus demonstrauit: adeoque tunc et cognitio nostra rationalis et sensitiua certitudine gaudent. Maior itaque in anima nostra adest certitudo, quam si ope solius rationis conuicti sumus. Et quum praeter cognitionem rationalem, sensitiuamque nulla omnino detur: (§. XI. Sch.) adparet, hoc in casu certitudinem maximam in anima nostra deprehendi.

§. LXXVIII.

Si eo, quo indicauimus, modo sensus atque imaginatio ad consensum cum intellectu in repraesentando bono et malo reducuntur: cognitio nostra viua sensitiua consentit cum rationali. (§. XXIII.) Hinc nulla pugna inter cognitionem viam rationalem et sensitiuam reperitur. (§. XXV.) Adeoque rationaliter viua cognitio numquam a sensitiua superabitur. (§. XXVI.) Ergo cognitio verorum bonorum viua tunc vere erit inuincibilis. (§. XXXVI. XVII.) *Patet itaque, media a nobis adducta, quibus cognitio viua verorum bonorum inuincibilis reddenda est, ad hunc finem obtinendum apta atque sufficientia esse.*

Sufficiant haec in euolutione mediorum, quibus mortua cognitio uiua efficitur.

Adplicet illa unusquisque, qui vitae cognitionis suae obtinendae studet, et a posteriore simul, saltem quibusdam in casibus, conuincetur de sufficientia horum mediorum, si in se spectantur. Comparet, cui id placeat, media a nobis adducta cum mediis, quibus Deus optimus maximus in scriptura sua utitur, in nobis uiuam caelestium bonorum excitandi cognitionem, et inueniet, eadem media a Spiritu sancto adhibita esse. Nonne enim in sacra scriptura nobis criteria verorum bonorum indicantur? nonne Spiritus sanctus in verbo suo nos docet, per fruitionem et possessionem verorum bonorum nos perfectos reddi, inque ista veram deprehendi innocuamque voluptatem? nonne reuelatio diuina nobis declarat, res istas neutiquam vera esse bona, quae voluptates tantummodo sensuales maximis cum molestiis coniunctas excitant? Nonne in sacris litteris propriam adhiberi experientiam videmus ad commouendos hominum animos? Nonne exempla permulta nobis proposita sunt, quae vel tamquam imitanda vel tamquam detestanda nostro intuitui exhibentur? Nonne parabolae occurrunt in sacris paginis, exemplaue ficta, quae etiam id intendunt, vt cognitio uiua in nobis excitetur? Haec similiaque diligenti sacrarum litterarum scrutatori ignota esse nequeunt. Quare tum sufficientia mediorum a nobis adductorum, si in se spectantur, tum et ipsa conuenientia rationis reuelationisque patet. Sed, ne falcem in alienam immittere videamur messem, relinquimus hanc comparisonem rationis scripturaeque, quod rem hanc spectat, theologorum examini et finem totius tractationis facimus. Equidem constitueram, specialius adhuc de impedimentis, quae vitae cognitionis opposita sunt, agere. Animus erat, non solum de impedimentis in genere, quae cognitionem verorum bonorum malorumque, eiusdemque certitudinem impediunt, loquendi; sed et considerationem eorum impedimentorum, quae in natura hominis reperiuntur, et quorsum adfectus, praedominantes inclinationes sensitiuae, propensiones hominum cardinales et temperamenta pertinent, (§. XXVIII) instituendi. Propositumque erat, accuratius distributiusque remedia, quibus impedimenta ista feliciter superari possint, indicandi. Interim, quum praecipua impedimenta, illorumque remedia iam in indicatione mediorum, quibus cognitio nostra uiua inuincibilis redditur, a nobis explicata sint: quumque aliae rationes suadeant, hasce meditationes philosophicas non amplius extendendi: consultius esse putauimus, quod, si quando e re nostra visurum sit, fusiores horum impedimentorum theoriam tradere, nouam hac de materie conscriberemus dissertationem: quam tertiam hisce duabus addere. Vnicum tamen restat, paucissimis discutiendum, nimirum, vtrum haec media a nobis proposita homini sufficiant, vitam cognitionis omnium verorum bonorum malorumque in se excitandi, an minus? Si de mediis in se spectatis atque de homine secundum essentiam suam considerato loquimur, quaestio haec adfirmatiue quoad priorem illius partem decidenda est. Quodsi autem animum aduertimus ad impedimenta quam plurima et maxima hisce mediis opposita, atque ad statum, in quo homines iamiam deprehendimus, omnino sufficientia horum mediorum neganda est. Primo enim experientia quam optime docet, adplicationem horum mediorum tot circumseptam esse difficultatibus, vt humanas transgredi videatur vires, hac ratione cognitionem omnium verorum bonorum malorumque viam acquirendi. Atque si deinde ex theologia reuelata insignem corruptionem generis humani discimus, si ope scripturae sacrae cognoscimus, tantam dispositionem ad mala quaeuis sub specie bonorum adpescenda in animo hominum naturalium reperiri, vt praeter operationes super-naturales spiritus sancti nulla alia deprehendatur medela, quae hanc deprauationem immutare possit: nescio, an aliquis tam temere esse queat, vt id rationi naturalibusque et philosophicis adscribat mediis, quod soli gratiae Dei summi, redemptorisque nostri clementissimi tribuendum est.